

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra české literatury

## BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Biografické romány Ilony Borské o zapomenutých hrdinech

Biographical Novels by Ilona Borská about the Lost Heroes

Mgr. Marcela Vaňková

Vedoucí práce: Mgr. Filip Komberec, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání – Pedagogika

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Biografické romány Ilony Borské o zapomenutých hrdinech* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 25. 3. 2021

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Filipu Kombercovi, Ph.D. za čas, který mé práci věnoval a za rady, které mi v průběhu psaní poskytoval. Rovněž děkuji celé mojí rodině za dlouhodobou podporu v mém studiu.

## ABSTRAKT

První část bakalářské práce vysvětluje pojem biografický román, objasňuje vznik a vývoj tohoto žánru se zaměřením na jeho počátky na našem území a jeho postavení v české literatuře v období druhé poloviny 20. století. V další části je krátce popsán život a bibliografie Ilony Borské, neboť biografické romány tvoří pouze část její tvorby. Následně jsou interpretovány a analyzovány všechny její biografické romány. Autorka v nich dává prostor osudům neznámých a pozapomenutých hrdinů. Podrobně jsou rozebrány romány *Trůn, na kterém se stojí*, *Osud jednoho Čecha (Troufalý autor osud)*, *Příběh staršího bratra (Poutník pod hvězdami)* a *Kdo byl Hamza? (Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět)*. Zvláštní pozornost je věnována jejímu nejvýraznějšímu dílu, knize *Doktorka z domu Trubačů*, která vzbudila největší ohlas čtenářů i kritiky a stala se významným impulsem k její následné tvorbě. V práci jsou uvedeny motivy, postupy a metody, které Borská při psaní používala, přičemž se jí podařilo docílit unikátního stylu, který vycházel z její předchozí práce reportérky. V bakalářské práci je rovněž dán prostor vlastním vyjádřením a komentářům autorky ke způsobu tvorby, které byly publikovány v médiích. Práce reflektuje dobovou recepci děl i vnímání interpretovaných románů současným čtenářem. V poslední části práce jsou shrnuty společné a rozdílné znaky všech biografických románů Ilony Borské.

## KLÍČOVÁ SLOVA

Ilona Borská, biografický román, zapomenutí hrdinové, česká literatura 2. poloviny 20. století

## ABSTRACT

In the first part of my bachelor thesis the term biography novel is explained, the formation and development of this genre is clarified with a focus on its origin in our territory and its role in Czech literature in the second half of the 20th century. The other part the life and bibliography of Ilona Borská is described as biography novels comprise only a part of her authorship. Afterwards, all her biography novels are analysed and interpreted. The author narrated the fate of the unknown and forgotten characters. The novels *Trůn, na kterém se stojí*, *Osud jednoho Čecha (Troufalý autor osud)*, *Příběh staršího bratra (Poutník pod hvězdami)* and *Kdo byl Hamza? (Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět)* are described in details. Close attention is paid to her greatest piece of work, book *Doktorka z domu Trubačů*, that arose a greatest readers' as well as critics' response and become significant Impetus for her following authorship. The thesis presents motives, techniques and methods used by Borská when writing, at the same time she succeeded in achieving a unique style based on her previous job. She worked as a reporter. In the bachelor thesis the authors' own comments on the way of her literary work, that was published in media, are given. The thesis reflects those times reception of her books and interpreted novels perception by current readers. In the last part of the thesis similarities and differences of the biography novels by Ilona Borská are mentioned.

## KEYWORDS

Ilona Borská, biographical novel, lost heroes, Czech literature in the second half of the 20th century

## Obsah

Úvod .....	7
1 Pojem biografický román .....	9
2 Historický vývoj žánru biografický román .....	13
2.1 Zrod žánru .....	13
2.2 Počátky žánru na našem území .....	14
2.3 Role českého biografického románu v 2. polovině 20. století .....	16
3 Stručné seznámení se životem a tvorbou Ilony Borské .....	22
4 <i>Trůn, na kterém se stojí</i> .....	24
5 <i>Doktorka z domu Trubačů</i> .....	30
5.1 Kompozice .....	30
5.2 Textové úpravy .....	32
5.3 Titul a děj .....	33
5.4 Autorský styl a jazyk .....	35
5.5 Práce s časovými rovinami .....	35
5.6 Typy vypravěčů, vyprávěcí způsoby a řeč postav .....	36
5.6.1 Monology .....	38
5.7 <i>Doktorka z domu Trubačů</i> jako podnět pro další tvorbu .....	40
6 <i>Osud jednoho Čecha – Troufalý autor osud</i> .....	42
7 <i>Příběh staršího bratra – Poutník pod hvězdami</i> .....	50
8 <i>Kdo byl Hamza? – Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět</i> .....	53
9 Současný čtenářský zájem o osudy neznámých hrdinů .....	57
Závěr .....	59
Seznam použitých informačních zdrojů .....	62

## Úvod

V této bakalářské práci se budu zabývat biografickými romány o zapomenutých hrdinech autorky Ilony Borské. Cílem práce je zmapovat a podrobně popsat tuto část její tvorby, která vyšla z jejích zkušeností z reportérské praxe. Provedu analýzu a interpretaci vybraných románů, pozornost budu věnovat jak samotnému procesu jejich vzniku, tak i způsobu zpracování tématu v kontextu dobové literatury.

Pomocí interpretace a analýzy všech biografických románů Ilony Borské se budu snažit o vystižení jejího autorského vývoje, poukážu na podíl reality a fikce, práci s časovými rovinami, jazyk, kompozici, autorčin přístup k využití dobových dokumentů, vzpomínek pamětníků i náhodně získaných informací. Neopomenu různé typy vypravěčů, jimž je v interpretovaných románech poskytnut prostor.

Budu sledovat, jakým způsobem Borská své romány po letech přepracovává a mojí snahou bude nalézat odpověď na otázku, jaké skutečnosti vedly k přidání či vynechání kapitol nebo jednotlivých úseků textu. U každé knihy připomenu dobové kritické recenze, ohlasy čtenářů i názory samotné autorky, které poskytla v rozhovorech médiím.

V první a druhé kapitole vysvětlím pojem biografického románu, jeho typy a možné přístupy autorů ke zpracování životních osudů více či méně známých osobností. Dále charakterizuji postavení a tradici biografického románu v české literatuře. Hlavní pozornost věnuji dílům vzniklým v druhé polovině 20. století, tedy v období, v němž tvořila své romány Ilona Borská. V literárně historickém kontextu této doby zmíním nejznámější biografické romány jiných autorů.

Ve třetí kapitole přiblížím autorčin život a další oblasti její tvorby. Přestože většina knih Ilony Borské je určena pro dětského čtenáře, podrobnější zájem zaměřím na její díla pro dospělého čtenáře, konkrétně na ta, jež se zabývají osudy neznámých, respektive pozapomenutých osobností. Právě volba hlavních hrdinů činí z románů Ilony Borské zajímavou součást české biografické literatury, která vznikala v 70. – 90. letech 20. století. Ve své práci přiblížím, jakým způsobem si Borská vybírala hrdiny svých knih a jak popisovala jejich životní osudy.

V další části (tj. v kapitolách 4–8) zevrubně rozpracuji stěžejní téma práce. Budu v ní analyzovat a interpretovat romány *Trůn, na kterém se stojí*, *Doktorka z domu Trubačů*, *Osud jednoho Čecha* (přepracováno jako *Troufalý autor osud*), *Příběh staršího bratra*

(přepřacováno jako *Poutník pod hvězdami*), *Kdo byl Hamza?* (přepřacováno jako *Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět*). Největší pozornost bude věnována nejslavnějšímu titulu Ilony Borské – biografickému románu o české lékařce *Doktorka z domu Trubačů*. Tomuto románu budu věnovat zásadní pozornost z několika důvodů. Jak je uvedeno výše, jedná se o čtenářsky neoblíbenější dílo I. Borské, o čemž svědčí takřka desítka opakovaných vydání v průběhu čtyřiceti let a dvoje zpracování v podobě audioknihy. Na *Doktorce z domu Trubačů* si Borská „vyzkoušela“ postupy (sběr a uspořádání materiálů, práce s korespondencí a deníky, rozhovory s pamětníky událostí aj.), které poté úspěšně používala při tvorbě pozdějších biografických románů. Zároveň se *Doktorka* stala přímou a bezprostřední inspirací pro napsání další knihy – *Osud jednoho Čecha*. Nemůžu opominout ani vlastní čtenářskou zkušenost, kterou jsem s ní – ačkoli kniha je adresována dospělým čtenářům – získala již jako dítě a stala se pro mne jednou z knih, na které se nezapomíná.

Po provedení analýzy jednotlivých románů se pokusím o jejich komparaci z různých úhlů pohledu, zaměřím se na jejich společné i rozdílné znaky.

V závěru práce se zamyslím nad tím, jak biografické romány o neznámých hrdinech oslovují čtenáře v 21. století.



## 1 Pojem biografický román

Biografický (životopisný) román již svým názvem upozorňuje čtenáře na jakousi logickou vnitřní rozpolcenost tohoto žánru, neboť se v něm setkávají reálné prvky ze života skutečné osoby a prvky fikčního světa románu. Zaměříme se nejprve na první slovo tohoto spojení, tedy termín *biografie*.

Podle *Malého labyrintu literatury* od D. Karpatského (2001, s. 605) biografie „představuje záznam nejdůležitějších událostí a skutečností ze života některého člověka.“ D. Mocná a P. Kupcová v *Encyklopedii literárních žánrů* (in Mocná, Peterka a kol., 2004, s. 62) biografii definují jako „žánr věcné literatury časově vymezený narozením a smrtí skutečné osoby. Vychází z dochovaných pramenů (z deníků, memoárů, korespondence, ústních svědectví pamětníků, event. vlastních znalostí a vzpomínek) a odborné literatury (zejména z obecné historie, dějin umění, psychologie, sociologie).“ Podobné vymezení nalezneme například i ve *Slovníku literární teorie* (Vlašín, 1984, s. 47), který pod heslem biografie vysvětluje, že „základ tvoří rekonstrukce života významné osobnosti, a to na základě materiálů archívních, memoárů, deníků, osobních znalostí nebo ústních pramenů, vzpomínek aj. Spojuje zachycení vnějšího životního příběhu a vnitřního vývoje osobnosti s pojednáním o jejích činech, úspěších a díle.“

Obdobným způsobem můžeme nahlédnout na druhé slovo ze zkoumaného žánru, slovo *román*, a zjistit, jak je definován v odborné literatuře. Pro účely této práce považujeme za dostačující seznámit se s vymezením tohoto žánru pomocí tří encyklopedických hesel. Nejprve opět porovnáme definice podle D. Karpatského (2001), D. Mocné (2004) a Š. Vlašína (1984).

D. Karpatský (2001, s. 68) pod heslem Román uvádí, že se jedná o „prozaický epický žánr, jenž v dějinách literatury prošel značným vývojem a jehož struktura je velmi volná a pružná.“ Dále se u výkladu hesla zabývá dějinami vzniku jednotlivých typů románů a uvádí k nim nejvýznamnější tituly ze světové literatury.

D. Mocná (in Mocná, Peterka a kol., 2004, s. 576) se zabývá románem poměrně podrobně. Román na úvod definuje jako „dlouhé fiktivní vypravování v próze; nejuniverzálnější žánr novodobé epiky, zaměřený na čtenáře, jenž se v něm uplatňuje také jako téma a hledisko.“ Zabývá se určujícími rysy románu, rozebírá jednotlivé podtypy v průběhu dějin, uvádí nejvýznamnější díla světové i české literatury. Zmiňuje

nesystematičnost a neustálenost třídění jednotlivých románových typů. Sama uvádí tři typy významové výstavby románu, a to podle dominující složky (postava, děj, časoprostor).

Rovněž Š. Vlašín (1984, s. 317) definuje román v podobném duchu, podle něj se jedná o „*velký prozaický epický žánr, vyznačující se volnou a elastickou strukturou; zachycuje rozsáhlou oblast jevů, událostí, společenských vztahů a psychologických situací, připouští různorodost obsahovou, látkovou a motivickou, mnohotvárnost kompoziční výstavby a uměleckých prostředků.*“ Také on se věnuje popisu rozvoje románu jako žánru v historii, uvádí typologii s rozdělením na romány historické, dále definované svým obsahem (podle prostředí nebo tematické oblasti) nebo tvarovým principem (nejčastěji kompozičním).

Po seznámení s uvedenými definicemi již můžeme přejít přímo k pojmu *biografický román* a pokusit se vysvětlit jeho postavení mezi ostatními literárními žánry. Biografický román je jedním z mnoha typů románu. Svým obsahem stojí často blízko románu historickému, hranice mezi nimi nebývá zřetelná. Můžeme k němu rovněž přistupovat jako k samostatné odnoži historického románu. Ani žánr historického románu však není tvořen pouze jedním typem. B. Dokoupil (1987, s. 29) rozlišuje pět typů historického románu:

- a) Dokumentární – vychází z historických událostí a popisuje reálně žijící osoby v jejich reálném prostředí. Fikce je uplatňována pouze omezeně, slouží pouze jako stmelující prvek událostí a děje. Blíží se literatuře faktu. Do tohoto typu spadají také historická reportáž a uměleckonaučná biografie.
- b) Epický – vychází z umělecké fikce, historii využívají pouze jako pozadí pro děj. Postavy nejsou reálné a jejich konflikty nesouvisí bezprostředně s dobou, v níž se děj odehrává.
- c) Projekční – vychází rovněž z umělecké fikce, historická fakta nehrají zásadní roli, minulost je využívána jako kulisa pro aktuální problémy autorovy současnosti. Může přejít v alegorii současnosti.
- d) Přechodný – vzniká smíšením předchozích třech typů v různém poměru.
- e) Syntetický – vzniká rovněž smíšením předchozích typů, z každého z nich si vybírá to nejlepší, dá se tedy považovat za jakýsi ideál historického románu. Vychází sice z historických údajů, ale netrvá na dokumentárnosti, popisuje hrdiny v jejich době, přičemž ovšem více než o historičnost se snaží o nadčasovost.

Obdobně jako uvedené typy historického románu můžeme kategorizovat romány biografické. Všechny mají určité charakteristické rysy, z nichž nejvýznamnější je skutečnost, že je v nich popisován život určité osobnosti v dobové situaci. Podle toho, jakým způsobem autor využívá poměr faktů a fikce, balancuje na pomezí mezi beletrií a literaturou faktu. Typickým rysem biografického románu je tedy určitá dvojkolejnost, v podstatě můžeme hovořit o vnitřním rozporu, která byla zmíněna již v úvodu práce. Biografický román totiž vychází na jedné straně z historicky doložených faktů, využívá dochovaných památek, např. korespondence, deníků, fotografií, vzpomínek pamětníků atd. Pracuje také s obecnými znalostmi z historie, psychologie a dalších oborů. Na druhé straně autor využívá možnosti, které mu poskytuje tvorba krásné literatury. Nemusí se tedy držet všech faktů, které má k dispozici, naopak, může nějakou část dle svého uvážení upravit, případně zcela zamlčet. Podle svého autorského záměru může volně konstruovat dialogy, modelovat scény, přidávat či opomíjet vedlejší postavy.

Podle poměru fikce a reálných dat můžeme pozorovat různé subtypy biografického románu.

Dle *Encyklopedie literárních žánrů* (Mocná, Peterka a kol., 2004, s. 63) lze rozlišit tyto varianty biografického románu: „*1. Románovou biografii s výraznými rysy románové fabulace. Hlavní postava je nositelem hrdinského osudu, neseného úsilím po tvůrčí aktivitě. Jelikož součástí tohoto typu je i barvitě prokreslený obraz doby, v níž daná osobnost žila, stýká se v řadě případů s románem historickým. 2. Román – dokument, spadající do oblasti literatury faktu a blízký odborné životopisné monografii. Uplatnění techniky montáže faktů a upřednostňování dokumentaristických postupů jej staví do blízkosti reportáže a dalších publicistických žánrů.*“

Jinou klasifikaci životopisných románů (dle M. Jasinske) uvádí B. Dokoupil (1987, s. 34). Prvním typem je biografické vyprávění, které stojí nejbližně populárně vědecké biografii. Fikce je v tomto typu potlačena, stejně tak i beletristické prvky. Druhým typem je „zrománovělý“ životopis, v němž se spojují fakta s prvky románu. Posledním typem je vlastní biografický román, kde Jasinska zdůrazňuje estetickou funkci, připouští vytváření fiktivních postav a jistou volnost autora při vytváření fikčního světa. Dále vyčleňuje jako samostatnou kategorii román se vztahem k biografii (biografizující román), kde již zcela jednoznačně dominuje estetická funkce a informativní funkce se uplatňuje pouze velmi omezeně. V rámci této kategorie dále vyčleňuje kryptobiografii, (je v ní zastřena osobnost

hlavní postavy), dále parabiografii (přestože se jedná o druh biografie, význam díla spočívá v něčem jiném), kvazibiografii (vyznačuje se nedostatkem historických pramenů) nebo román historicko-biografický (soustřeďuje se především na zachycení doby a událostí během života hlavního hrdiny).

V *Lexikonu literárních pojmů* (Pavera, 2002, s. 52) najdeme další velmi výstižnou definici, která zahrnuje všechny podstatné informace k vymezení žánru biografického románu. Je zde vymezen jako „*specifický typ románu, který tematizuje životní osudy některé významné osobnosti (umělec, vědec, státník, myslitel atd.). Autoři biografických románů vycházejí ze studia dobových (historických) dokumentů, ale rovněž z deníků, memoárů a jiných materiálů o pojednávané osobě. Tohoto faktografického materiálu se však využívá jen výběrově, v podstatě pouze v rozsahu, jaký dovoluje autorský záměr: buď je potlačena „literárnost“ a důraz je položen na fakta (vzniká tak životopisná monografie), nebo převládne snaha vytvořit osobité beletristické zpracování životních osudů (biografický román).*“

Zdálo by se, že z výše uvedených definic vyplývá, že hlavní postavou biografického románu musí být vždy slavná a všeobecně známá osobnost, většinou z oblasti kultury nebo vědy. Ve většině případů to tak skutečně platí. Není to však pravidlem, jak si dále ukážeme právě na některých hrdinech životopisných románů Ilony Borské.

Biografický román logicky vychází z biografie dané osobnosti, která je většinou omezena časově jejím narozením a smrtí. Pokud se však autor zabývá událostmi, které se udály sice až po úmrtí hlavního hrdiny, ale bezprostředně s ním souvisí, toto ohraničení nemusí být zcela jednoznačné. Na druhé straně není ani pravidlem, že biografický román musí obsáhnout události celého života hlavního hrdiny. Často si ke zpracování vybírá jen určitý zajímavý úsek, v případě žijících hlavních postav je konec vlastně otevřený.

O historickém vývoji biografického románu jako svébytného žánru pojednáváme v následující kapitole.

## 2 Historický vývoj žánru biografický román

Biografický román se zcela pochopitelně nezrodil jednoho dne „na zelené louce“. Ve své dlouhé historii procházel tento žánr postupným vývojem a průběžně se tříbil do různých variant. Za předchůdce biografického románu můžeme považovat biografii, případně autobiografii, tedy životopis. Tato díla vznikala již ve starém Egyptě, kde byla umísťována na hrobky zemřelých vládců, aby připomínala jejich věčnou moc a slávu. (Karpatský, 2001, s. 605) Rovněž v antice byla biografie oblíbeným žánrem, který sloužil k opěvování významných osobností své doby. Z nejznámějších děl lze zmínit např. Plútarchovy *Životopisy slavných Řeků a Římanů*, Tacitův *Život Julia Agricoly* nebo Tranquillovy *Životopisy dvanácti císařů*. Obliba v sepisování biografii neustala ani ve středověku. V té době se projevovala především v tvoření životopisů světců (hagiografie). Stejně tak renesanční tvůrci neponechávali bez povšimnutí osudy významných osobností, pozornost se však od osobností panovníků a státníků začala upírat na širší okruh ústředních postav. V centru zájmu životopisců se ocitli umělci různých odvětví kultury. Z této doby pochází například Vasariho *Životopisy nejvýznamnějších malířů, sochařů a architektů*. (1550) (Mocná, Peterka a kol., 2004, s. 63) V následujících staletích vznikaly další biografie zachycující život výrazných postav tehdejší současnosti či minulosti. Současně s tím byla popisována úroveň celé soudobé společnosti. Stále se však jednalo o životopisy, tedy o souhrn faktů ze života osobnosti, v nichž beletristická složka buď vůbec neexistovala, případně byla výrazně potlačena.

### 2.1 Zrod žánru

Zrod biografického románu jakožto žánru můžeme datovat až do období po 1. světové válce. Na jedné straně souvisel s potřebou společnosti najít vzory chování, které vyzývaly k následování, s touhou opřít se o morální a duchovní jistoty, které byly válkou otřeseny. Na druhé straně vznik biografického žánru podpořila poptávka ze strany čtenářstva, zvědavost či obyčejná zvědavost čtenářů, kteří na známé osobnosti chtěli pohlédnout jako na běžné lidi a dozvědět se zajímavosti z jejich soukromí. Ve 20. letech 20. století tak získal biografický román velkou oblibu mezi širokou vrstvou čtenářstva. Sliboval zároveň poučení i pobavení. (Mocná, Peterka a kol., 2004, s. 63)

Za zakladatele žánru jsou považováni A. Maurois (1885–1967) a S. Zweig (1881–1942). Maurois ve svých pracích sice stále vycházel z dokumentárních faktů, ale již přidával zmíněnou románovou – beletrizující složku. Jeho díla se od počátku 20. let a v průběhu

30. let minulého století zabývala především osudy básníků (*Ariel neboli Život Shelleyův, Byron, Život Voltairův*), později tvořil biografické romány, pro něž si vybíral osobnosti, jež vynikly v různých jiných oborech činnosti. (Hrabák, 1981, s. 270) S. Zweig se ve stejném období věnoval především životům politiků a panovníků (*Josef Fouché, Marie Antoinette, Triumf a tragika Erasma Rotterdamského*) a spisovatelů (*Romain Rolland*). (Karpatský, 2001, s. 603)

V zámoří se jako tvůrce biografických románů proslavil I. Stone (1903–1989), který v průběhu 20. století s úspěchem vydal romány m. j. o van Goghovi, Michelangelovi a J. Londonovi. (Karpatský, 2001, s. 605) Také v období po 2. světové válce neztratil biografický román oblibu u čtenářů. U většiny děl se začala stále více prosazovat románová složka na úkor faktů.

Volbu hlavních hrdinů přizpůsobili autoři očekáváním a požadavkům čtenářů. Předmětem jejich zájmu byly však i v tomto období v drtivé většině všeobecně známé a proslavené osobnosti, a to především z různých oblastí kulturního nebo vědeckého života.

## 2.2 Počátky žánru na našem území

I na našem území vznikala biografická díla již v dávných dobách literatury. Z nejvýznamnějších a nejstarších musíme zmínit hagiografie *Život Konstantinův* a *Život Metodějův* z 9. století (Merhaut, 2008, s. 1861 a násl.). V pozdějších staletích byly sepisovány životopisy svatých a panovníků, můžeme uvést například *Kristiánovu legendu* nebo autobiografii Karla IV. (Mocná, Peterka a kol., 2004, s. 30)

Za předchůdce moderního českého biografického románu můžeme považovat až díla pocházející z 19. století. Již v jeho první polovině vznikla novela *Rozervanec* (1840) od J. K. Tyla. Soukromý život K. H. Máchy vyličil a zpracoval ze svého subjektivního pohledu na základě jejich osobní známosti. Dalším dílem zabývajícím se osudem známé osobnosti je román *Za ranních červánků* (1875) autora A. V. Šmilovského. V něm soustředil a zbeletrizoval vzpomínky současníků na J. Dobrovského. (Mocná, Peterka a kol., 2004, s. 65)

V druhé polovině 19. století se životy významných lidí a historických osobností ve svém díle zabývali mnozí další autoři. Například Sofie Podlipská v dílech *Anna Náprstková, dobrodinka chudých a zakladatelka Náprstкова muzea* (1893) nebo historických románech *Anežka Přemyslovna* (1879) nebo *Přemysl Otakar II.* (1893). (Opelík, 2000, s. 959) Beletrizací životů umělců se zabýval rovněž J. Arbes, který v roce

1884 vydal knihu o houslistovi Josefu Myslivečkovi *Il divino Boemo*. Kromě zpracování životopisu K. H. Máchy ve svých statích sestavoval portréty slavných osobností 19. století – B. Němcové, J. Nerudy, J. K. Tyla, J. Mánesa, M. Alše a dalších. (Opelík, 2000, s. 76)

Módní vlna čtenářské obliby biografického románu dorazila do českých zemí s určitým zpožděním. Zatímco v Evropě zaznamenal velký úspěch již ve 20. letech, u nás jeho rozšíření a zvýšený zájem čtenářů zaznamenáváme až v letech třicátých. Toto období zevrubně popsal ve své studii *O životopisném románě* (1941) kritik a historik Karel Polák. K rozmachu biografických románů, v jaké podobě ve 30. letech vycházely, se však staví ostře kriticky. Nebojí se pro vydávaná díla tohoto žánru použít spojení jako „*pochybný brak*“ (Polák, 1941, s. 6) a „*trapný soukromý život*“ (Polák, 1941, s. 6). Kritizuje ocenění, která autoři získali v literárních soutěžích.<sup>1</sup> V podstatě tyto spisovatele osočuje, že nemají dost nadání prorazit na trh se svými vlastními nápady a pouze využívají prostřednictvím biografických románů popularity významných osobností k vlastnímu proslavení. Považuje autory biografických románů za nenadané a nekvalitní umělce, kteří nedovedou získat pozornost u čtenářů ničím jiným, než „parazitováním“ na životech slavných osobností. „...*jde vesměs o spisovatele, kteří pronikli až tímto druhem, pokoušejíce se dotud marně, nebo o takové, kteří si nedobyli dřívější práci valné pověsti, ale životopisným románem ji značně opravili a svou popularitu velice zvýšili.*“ (Polák, 1941, s. 8) Jako příklad správného přístupu uvádí historické romány A. Jiráska, který vyzdvihuje kolektivní osudy národa bez zbytečného zdůrazňování význačných osobností. (Polák, 1941, s. 9) Dále vyslovuje opovržení nad žánrem životopisného románu v českém prostředí, neboť autoři podle něj nejsou historicky ani literárně fundovaní, aby životopisy známých umělců dovedli kvalitně zpracovat. „*Volba životopisného románu vysvětluje se také sama sebou z nedostatku jejich vlastních životních poznatků, resp. nedostatku schopnosti těžít intensivně z vlastního vidění světa.*“ (Polák, 1941, s. 15) Klade tedy na autory ve všech směrech velmi vysoké požadavky. Kladně hodnotí pouze román V. Tilleho *Božena Němcová* (1940), který je podle něj odborně i umělecky výborně zpracovaný a zároveň atraktivní pro čtenáře. (Polák, 1941, s. 11)

U všech ostatních odsuzuje, že autoři nepracují vědecky, zacházejí volně historickými fakty a dávají velký prostor intimním záležitostem hlavních hrdinů, čímž pouze

---

<sup>1</sup> V. Drnák za knihu *Hlavou proti zdi*, J. Humburger za knihu *Mikuláš Dačický z Heslova* a F. Kožík za knihu *Básník neumírá*.

„podporují duševní lenivost a malichernou zvědavost „vzdělaných“ čtenářů.“ (Polák, 1941, s. 11) Dále je obviňuje, že jsou líní dohledávat k románům důvěryhodné zdroje a dávají až příliš velký prostor své fantazii, což může vést k matení čtenářů. Požaduje, aby autoři v biografických románech jasně oddělovali fakta s uvedením zdroje od vlastních smyšlenek. Nelíbí se mu, že rozmach četby biografických románů působí zlenivění čtenářstva a nepodněcuje ke čtení původních děl, protože více než o skutečné kulturní hodnoty vzbuzuje zájem o pikantní historky ze života slavných. Poukazuje na velké množství vydávaných titulů, z nichž však málokterý dosahuje žádoucí umělecké a zároveň vědecké kvality.

Ani v období Protektorátu zájem o biografické romány neustal. Svoji literární dráhu započal F. Kožík se svými knihami *Největší z Pierotů* (1939) a *Básník neumírá* (1940). Nic na tom neměnila ani skutečnost, že právě Kožíka si K. Polák ve své studii vybral za takřka exemplární případ autora, který píše biografické romány špatně. F. Kožík se stal na několik následujících desetiletí naším nejznámějším a nejúspěšnějším autorem románů o známých osobnostech, zaměřoval se především na osudy osobností české kultury z 19. a 20. století.<sup>2</sup> Dalším románem, který si získal oblibu v letech okupace i letech následujících, se stal *Kámen a bolest* (1942) Karla Schulze o životě a díle sochaře Michelangela. (Mocná, Peterka a kol., 2004, s. 65)

### 2.3 Role českého biografického románu v 2. polovině 20. století

V poválečných letech se autoři soustředili především na osobnosti našich národních dějin, které měly sloužit jako vzor pro nového socialistického člověka. V souladu s politickou situací byla vyzdvihována revolučnost historických postav, jejich sounáležitost s dělnickou třídou, pokrokové myšlenky a třídní boj. V této době převažuje u tvorby výchovná funkce, četba má přinášet především poučení. Vznikl tak biografický román o B. Smetanovi *Píseň mého života* (1952) od autora J. Mařánka. O naší nejslavnější spisovatelce B. Němcové tvoří dvě knihy Č. Jeřábek. Roku 1957 vydává *Odcházím, přijdu*, následované v roce 1959 knihou *Alespoň ve snu*. Nejoblíbenější historickou postavou, které je v tomto období věnováno hned několik románů, se trvale stává J. A. Komenský. J. Pasovský vydává knihu *Bouře a duha* (1946), L. Mašíňová trilogii *Nesmrtelný poutník* (1957–1961), M. Hanuš *Osud národa* (1957) a *Poutník v Amsterdamu* (1960), F. Kožík *Bolestný a hrdinský život J. A. Komenského* (1960). Zájem o osobnost Komenského neustal ani v následujících desetiletích,

---

<sup>2</sup> Psal ale rovněž o Komenském, Cervantesovi, markýzi de Sade a jiných.



sám F. Kožík zpracovával jeho osudy opakovaně. Z dalších autorů, kteří se biografickému, resp. historickému románu věnovali v 50. letech, můžeme jmenovat J. Loukotkovou a její knihu *Navzdory básník zpívá* (1957) a knihy M. V. Kratochvíla o osobnostech husitského hnutí. (Mocná, Peterka a kol., 2004, s. 65)

Vznikají biografické romány s rozličným poměrem fikce a reality, některé se blíží literatuře faktu, v jiných autoři do životních událostí hrdiny vnáší větší podíl své autorské fantazie.

Do první skupiny můžeme z výše uvedených zařadit celou tvorbu M. V. Kratochvíla, a dále například Hanušův *Osud národa*, v němž „... se spojuje respekt k historické faktografii se zkušeností autora četných psychologických próz. Román oplývá autentickými daty, jmény, událostmi a fakty.“ (Uhlířová, 1992, s. 63)

V Kožíkově *Josefu Mánesovi* „...jsou koncentrovány typické znaky českého biografického románu, jehož je K. nejznámějším představitelem. Je to próza vycházející se studia pramenů i z autorova samostatného pátrání po zasutých faktech, ale přitom striktně dodržující zásadu beletrizace: vyprávění je chronologické, kronikářsky postupuje od jedné životní epizody k druhé, zdrojem dějové dynamiky je sama linie protagonistova osudu;“ (Uhlířová, 1992, s. 114)

Do druhé skupiny můžeme zařadit tvorbu J. Loukotkové, v níž historická fakta a životy slavných osobností tvoří spíše kulisu pro tvorbu vlastních efektních příběhů z minulosti, romány V. Neffa nebo z doby pozdější tvorbu J. Šotoly. (Dokoupil, 1980, s. 385 a násl.)

V šedesátých letech 20. století ve společnosti dosavadní zájem o biografický román oproti uplynulým desetiletím poněkud opadá a žánr se ocitá v útlumu. (Mocná, Peterka a kol., 2004, s. 66) Stále však tvoří oblíbený F. Kožík, z této doby pochází jeho biografické romány *Kryštof Harant* (1964) a *Po zarostlém chodníčku* (1967) o životě Leoše Janáčka. V něm autor dočasně opustil svoji typický chronologicko-kronikářský postup a román vytvořil z pásma vzpomínek, rozhovorů a svědectví pamětníků. (Uhlířová, 1992, s. 115)

Znovuobnovení zájmu o biografický román i o historickou literaturu můžeme pozorovat v období normalizace. Není cílem této práce vyjmenovat všechny autory a díla popisovaného období. V následujících odstavcích uvedeme pouze několik nejznámějších románů, které si získaly oblibu u čtenářů. Autoři, kteří můžou oficiálně vydávat, se opět

často vrací ke čtenářsky oblíbeným osobnostem naší národní historie. Na druhé straně dochází ale i ke zpracování dosud nezpopularizovaných osudů více či méně proslavených umělců, spisovatelů, vědců, spisovatelů a hudebníků. (Janoušek a kol., 2008, s. 530)

Nakladatelství Albatros zaměřené na literaturu pro děti a mládež vydává v edici Životopisy svazky určené čtenářům mladšího věku, v nichž hlavními hrdiny jsou nejen „osvědčení“ Komenský a Mánes, ale mladí čtenáři se dozvídají o osudech Prokopa Diviše, Kryštofa Kolumba, Mikuláše Koperníka, Emila Holuba a dalších. V této edici vychází nejen původní česká tvorba, ale i překlady. Český čtenář má tak možnost seznámit se s příběhem letce Čkalova nebo malíře Dürera podle zpracování nečesky píšících autorů.<sup>3</sup> (Šubrtová, 1993)

Autorsky činný zůstává i v tomto a následujícím desetiletí F. Kožík. K jeho nejvýznamnějším dílům 70. let náleží román *Miláček národa* (1975), kterému D. Moldanová (1977, s. 282 a násl.) vyčítá po výrazové stránce, že „*Kožík Tyla za všech okolností vysvětluje a omlouvá, nedovede být k němu kritický; jeho mučednictví a gloriola klasika mu v tom svazuje ruce.*“ Dále upozorňuje na nedostatek, že mladí čtenáři se sice díky této knize dozví něco o J. K. Tylovi, avšak „... *nenabízí však mladému čtenáři téměř žádné klíče k Tylovu dílu, ke světu jeho dramát a povídek, který je trochu jiný, než svět jeho lidského osudu.*“ (Moldanová, 1977, s. 282 a násl.) Čtenářskou oblibu si získaly i další Kožíkovy knihy, které pojednávají o osudech Zdenky Braunerové – *Na křídlech větrného mlýna* (1977) a *Neklidné babí léto* (1979). V následujícím desetiletí Kožík v mezích svého ustáleného a tradičního stylu píše *Věvec vavřínový* (1987) o zakladateli Sokola M. Tyršovi a *Fanfáry pro krále* (1983) o životě herce E. Vojana. V obou knihách zasazuje životy protagonistů do rámce doby a tím přibližuje čtenářům atmosféru a životní styl celé tehdejší společnosti.

Jako další výrazný tvůrce biografických románů se v 70. a 80. letech vyprofiloval historik M. V. Kratochvíl, který byl čtenářům známý svými historickými a biografickými knihami již od 40. let 20. století.<sup>4</sup> Kratochvílova tvorba byla významně ovlivněna jeho

---

<sup>3</sup> Tematicky obdobná edice existovala v Albatrosu již v letech 1955–1963 pod názvem *Knižnice životopisů*. Přinášela životní příběhy významných představitelů kultury, vědy a politiky. Vyšly v ní například svazky V: Holzknicht: *Antonín Dvořák*, P. Pražák: *Bedřich Smetana*, A. Zhoř: *Pocitivý Abe*, J. Ryska: *Náš Jiří Wolker* a další. (Šubrtová, 1993)

<sup>4</sup> Na počátku tvorby se věnoval i historickým povídkám (*Bludná pout', Povídky lásky a smrti*), v období 50. let 20. století se zaměřil na období husitství (*Pochodeň, Mistr Jan, Jan Žižka, Jan Želivský, Husitská kronika*).

vzděláním. Umělecká fikce u něj zaujímá spíše okrajové postavení, jeho romány mají blízko k publicistickému stylu a literatuře faktu. Využívá odborných historických pramenů, vkládá do díla dobové dokumenty a autentické citáty. Sám vypravěč objasňuje a komentuje historický význam a souvislosti. (Osadčenkova, 1979, s. 49 a násl.) Podle J. Hrabáka (1981, s. 288) „*V naší literatuře dosáhl životopisný román vrcholu v díle Miloše V. Kratochvíla (nar. 1904), např. v jeho románě o Hollarovi (Dobrá kočka, která nemlsá, 1970) a o Komenském (Život Jana Amose, 1975).*“ V 70. letech vydal kromě Hrabákem oceňovaných děl knihu *Matyášův meč* (1971), která pojednává o laické veřejnosti méně známém vůdci českého stavovského povstání Jindřichu Thurnovi.

Autoři životopisných románů 80. let navazují a plynule pokračují v tvorbě svých předchůdců. Zůstává poměrně široké spektrum osobností, kterým jsou romány věnovány, u různých autorů (i děl) nalézáme odlišný poměr fikce a reality.

F. Buriánek (1985, s. 116 a násl.) v časopise Česká literatura hodnotí tento žánr následovně: „*Byla tu už připomenuta regenerace románu životopisného. Jeho současné koncepce a forma klade do rovnováhy obraz soukromého života s obrazem dobového společenského prostředí a oceňuje národní i všelidský význam velké historie osobnosti.*“

Trvale oblíbeným cílem tvůrců biografických románů se stávají hudební skladatelé. Dva biografické romány o skladatelích vydává Z. Mahler. V roce 1984 mu vychází *Sbohem, můj krásný plameni*, v němž je formou fiktivních vzpomínek přítelkyně W. A. Mozarta Josefíny Duškové popsán život vyjimečného génia. Roku 1989 následuje vydání románu o B. Smetanovi *Nekamenujte proroky*. (Janoušek a kol., 2008, s. 532) Mahler používá postupy literatury faktu, kniha je doplněna fotografiemi autentických dobových dokumentů, objeví se zde divadelní programy, plakáty, notové záznamy. Exkurz do života hudebního skladatele A. Dvořáka podnikl J. Škvorecký se svojí knihou *Scherzo capriccioso. Veselý sen o Dvořákovi*. Škvorecký při její tvorbě vycházel nejen z archivních materiálů, ale i ze vzpomínek pamětníků. Svým přístupem se kniha přibližuje spíše světovým biografickým románům, neboť je v ní využit polyperspektivní přístup.<sup>5</sup> V prvním vydání vyšla kniha v roce 1984 v Torontu. (Uhlířová, 1992, s. 236) Dalším autorem, který neodolal a zpracoval osudy A. Dvořáka, byl známý autor literatury faktu M. Ivanov. V románu *Novosvětská*

---

<sup>5</sup> Český biografický román tradičně využívá spíše chronologický přístup, avšak polyperspektivní přístup využil kromě Škvoreckého také I. Kříž v díle *Smrt senátora* nebo J. Dvořák v knize *Odvracená strana obrazu*.

(1984) přiblížil čtenářům období pobytu A. Dvořáka v Americe a zachytil důležité i běžné události jeho života a tvorby. I on využil autentické dokumenty, fotografie, vzpomínky, články z novin a další faktografický materiál.

Zájem veřejnosti i literární kritiky vzbudil na konci 80. let dokumentárně (auto)biografickým románem *Podivné lásky* (1988) Jiří Mucha. Při tvorbě využil plně svých vlastních historických dokumentů, které se vztahovaly k jeho velké lásce, krátkou dobu i manželce, skladatelce a dirigentce Vitce Kaprálové. V románu proto nechybí jmenný rejstřík postav, soupis hudebních skladeb, fotografie, korespondence, zápisky z diářů. Kombinace použití těchto dokumentů a Muchových osobních vzpomínek vytvářejí pozoruhodnou a pro čtenáře lákavou konfrontaci. Román se tak sice přibližuje literatuře faktu, ovšem subjektivní prvek do něj vnáší další uměleckou dimenzi. (Uhlířová, 1992, s. 150) *Slovník českého románu* k heslu tohoto díla dále uvádí: „*Vyprávění má střízlivý civilní tón, ozývá se v něm autorská sebeironie a pochopení pro paradoxy života. Vedle beletristických postupů se uplatňují metody obvyklé v literatuře faktu a v memoárech.*“ (Uhlířová, 1992, s. 150)

Při pohledu na spisovatele českých biografických románů jsme doposud záměrně zcela opomíjeli jméno Ilony Borské. Právě tato spisovatelka však v 70. až 90. letech 20. století vydala své biografické romány, které zaujaly čtenáře i kritiku. Od autorů zmíněných výše se tato spisovatelka v mnohém vymyká. První je skutečnost, že tvorba biografických románů je spíše doménou spisovatelů než spisovatelek. Za druhé můžeme pozorovat odlišnost v tvorbě. Zatímco takřka všichni autoři se věnovali životopisnému, resp. historickému románu takřka celé svoje tvůrčí období, biografické romány Ilony Borské vznikají pouze v průběhu dvou desetiletí. Současně neustává v tvorbě pro děti a mládež. Zároveň píše knihy s cestovatelskou tematikou a romány pro dívky a ženy. Třetí, nikoliv nepodstatná odlišnost, tkví ve výběru hlavního hrdiny. Borská si pro některé své biografické romány vybrala veřejnosti nepříliš známé osobnosti.<sup>6</sup>

Nevyužila možnosti módní vlny zpracovat životy všeobecně proslavených a můžeme říci osvědčených hrdinů. Takřka naopak. Borská se nechala zaujmout nevšedními, někdy až neuvěřitelnými osudy obyčejných lidí, kteří se stali ústředními postavami vyprávěných příběhů.

---

<sup>6</sup> Napsala však také knihu o Josefu Čapkovi *Příběh staršího bratra* (1987) a gymnastce Evě Bosákové *Trůn, na kterém se stojí* (1975).

B. Balajka (1992, s. 10) mluví o tvorbě Ilony Borské následovně: „*Borská se již řadu let orientuje k zobrazení životů autentických osobností, vždy něčím vynikajících nad své okolí. Vychází přitom z rodinných sdělení, vyprávění pamětníků, pečlivého studia dobových písemných materiálů, autorskou relaci doplňuje citacemi dokumentárního charakteru, kterou jen nepatrně beletrizuje. Takto pojatý literární útvar se pohybuje na pomezí faktografického životopisu a románové biografie.*“

Tvorbě Ilony Borské a analýze jejích životopisných románů o zapomenutých hrdinech se budeme věnovat v následujících kapitolách této práce.

### 3 Stručné seznámení se životem a tvorbou Ilony Borské

Ilona Borská (rodným jménem Bondyová) se narodila 9. listopadu 1928 v Praze. Po absolvování gymnázia vystudovala sociologii na Vysoké škole politické a sociální. Již během studia pracovala jako redaktorka Československého rozhlasu, nejdříve v redakci české a slovenské literatury, později v redakci Zrcadla kultury, které bylo zaměřeno na kulturní publicistiku. Zároveň mezi lety 1961–1970 přednášela sociologii na Stavební fakultě ČVUT. V první polovině 70. let byla zaměstnána v nakladatelství Albatros a později vedla reportážní rubriku v časopisu *Svět práce*. V roce 1952 se vdala za spisovatele Iva Štuka, s nímž celý život autorsky spolupracovala<sup>7</sup> a v době normalizace svým jménem zaštiťovala jeho překlady. Společně psali především pohádky a říkadla pro děti. Pro jejich autorskou dvojici používali šifru ibiš, sama pak užívala další šifry, např. bs, ib, (ib) a příležitostně pseudonym Barbara Strobachová. Zemřela 27. prosince 2007 v Praze.

Ilona Borská tvořila po celou druhou polovinu 20. století. Její tvorba byla výrazně ovlivněna nejen vzděláním, ale především působením v rozhlase a povoláním reportérky a novinářky. Zpočátku publikovala pouze časopisecky, a to v čtrnáctideníku *Směna* a v *Mladé frontě*. Dále přispívala do periodik *Květen*, *Plamen*, *Signál*, *Svět práce*, *Zemědělské noviny*, *Domov*, *Zlatý máj* a do dětských časopisů *Mateřídouška*, *Sluníčko*, *Čtyřlístek*.

Tvorbu Ilony Borské můžeme rozdělit do několika částí. Literární díla z prvního období její tvorby tvoří básně.<sup>8</sup> Později se takřka výhradně věnovala práci prozaické. Významnou část jejích knih tvoří literatura pro děti a mládež, které se věnovala především do konce 80. let. Psala příběhy pro menší děti, z nejoblíbenějších lze zmínit *Mirka s Jirkou sami doma* (1978), *Mirka s Jirkou a cihlový kluk* (1983), *Kaštan první třídy* (1988), *Martin a sedm dalekých moří* (1982), *Za dvě čárky prázdniny* (1980). Mládež a dospívající si oblíbili například knížku *Ve čtvrtek budeme dospělí* (1977), která uvede čtenáře do prostředí maturitní třídy, *Trubadúři a ztracená švadlena* (1983), která vypráví detektivní příběh z prostředí malého městečka. Pro dívky jsou určeny porevoluční románky *Cesta pro Hanku* (1993) a *Hanka v Paříži* (1995).

---

<sup>7</sup> I. Štuka se m. j. výrazně podílel na jejím biografickém románu o gymnastce Bosákové *Trůn, na kterém se stojí*.

<sup>8</sup> Prvotina lyrických básní *Vřes* vyšla v *Mladé frontě* v roce 1956.

Významnou část práce Ilony Borské tvoří v 70. až 90. letech biografické romány, kterým se budu dále podrobně věnovat v následujících kapitolách této práce.

Několik dalších vydaných knih souvisí se zálibou autorky v cestování a historii. Ze starších děl lze uvést např. *Dekameron z nočního letiště* (1982), *Menuet v hangáru* (1985), z pozdějších *Letci v bouři* (1991), *Moje město otázka* (1996), *Minimum na cestě* (1998), *Dobrodruzi s polopenzí* (1999). Dospělým čtenářům je adresován psychologický román *Cizí tvář v mém zrcadle* (1995), v němž hlavní hrdinka ztratí paměť.

Ilona Borská některé své knihy přepracovávala a poté vydávala pod jinými názvy. To se týká i jejích biografických románů. S původním názvem zůstaly pouze dva z nich, a to *Trůn, na kterém se stojí* (1975) a *Doktorka z domu Trubačů* (1978). Biografický román *Osud jednoho Čecha* (1984) byl později přepracován a vydán pod názvem *Troufalý autor osud* (2000), *Příběh staršího bratra* (1987) pod názvem *Poutník pod hvězdami* (2004), *Kdo byl Hamza?* (1992) pod názvem *Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět* (2002).

Borská poskytovala především v 80. a 90. letech často rozhovory pro média, v nichž se vyjadřovala ke svým knihám i způsobu své práce. „*Psát životopisy vyžaduje od autora velkou dávku ukázněnosti. Ale řekněte, která dobrá práce ji nevyžaduje. Píšu-li o jiných, nepřicházím však ani já tak úplně zkrátka. Instinktem sahám po příbězích, v nichž je obsaženo i kousek mne a mého života.*“, řekla Ilona Borská (1990, s. 20) o své motivaci zabývat se literárně osudy jiných lidí. V roce 1992 se autorka v rozhovoru ke svým životopisným románům vyjádřila následovně: „*Končím teď svou etapu životopisných románů. Všechno to sbírání materiálu, zpovídání pamětníků atd. je velmi časově náročné, ale především už není zapotřebí vyjadřovat se k věcem současným oklikou přes minulost a její podobenství. Pokud budu psát pro děti, tak nejspíš pro ty větší. Ale to se dá těžko předvídat, natož předpovídat. Někdy zajiskří nenadálý nápad...*“ (Borská, 1992b, s. 223) Tato představa o budoucí práci se Iloně Borské splnila, po roce 1992 už se věnovala jiným žánrům.

#### 4 *Trůn, na kterém se stojí*

V této kapitole se budeme věnovat první rozsáhlejší próze Ilony Borské určené dospělým čtenářům. Autorka v ní přibližuje čtenářům hned dva atraktivní světy - vrcholového sportu a cestování. Zároveň nezastírá druhou stranu mince. Prostřednictvím zážitků i myšlenek hlavní hrdinky ukazuje nejen úspěch a popularitu, ale i pernou a monotónní dřinu, pomíjivé pocity uspokojení po vydařených závodech, deprese po těch neúspěšných, ale především věčné pochybování mladé ženy o vlastních možnostech a životním směřování. Na následujících řádcích se po úvodním seznámení s kompozicí knihy budeme věnovat tomu, jakým způsobem autorka využívá reportážní postupy v žánru biografického románu, pomocí jakých prostředků navozuje atmosféru soupeření i vnitřní život hlavní hrdinky.

*Trůn, na kterém se stojí*, první biografický román Ilony Borské, vyšel v nakladatelství Mladá fronta v roce 1975. Je otázkou, zda si tato kniha v práci s názvem *Biografické romány Ilony Borské o zapomenutých hrdinech* zaslouží větší prostor. Román totiž líčí životní osudy gymnastky Evy Bosákové, která v době své slávy 50. a 60. let minulého století jistě žádnou zapomenutou hrdinkou nebyla. Naopak – jako olympijská vítězka, několikanásobná mistryně světa i republiky, si užívala publicity, slávy a obdivu sportovní veřejnosti. Avšak po několika desítkách let jako by se její jméno vytratilo z širšího povědomí. Za „první dámu“ české gymnastiky je všeobecně považována Věra Čáslavská<sup>9</sup> a jméno i osud Evy Bosákové je dnes opravdu spíše zapomenutý.

Je však několik důvodů, abychom se zde knihou *Trůn, na kterém se stojí* alespoň stručně zabývali. První je ten, že Borská si v něm poprvé vyzkoušela žánr, v němž stmelila svoje reportážní a žurnalistické postupy s beletristickou tvorbou. Již zde vytvořila svoje typické krátké kapitoly, využila střídání vypravěčů, zařadila fotodokumentaci a úryvky z tisku.

Knihla obsahuje předmluvu autorky, čtyři oddíly, které se dále člení na kapitoly a 45 černobílých fotografií. Nevšední je zadní obal přebalu, který představuje novinové titulky o gymnastických soutěžích, a to nejen v češtině.

---

<sup>9</sup> Čáslavská začínala trénovat pod vedením Evy Bosákové.



V předmluvě sama autorka vysvětluje, že nápad napsat knihu o Evě Bosákové jí vnuknul Ota Pavel.<sup>10</sup> Tomu je také *Trůn* věnován. Název evokuje stupně vítězů. „*Konečně se podařilo, oč Eva usilovala tolik let a k čemu měla tak blízko právě tehdy v pražské hale: aspoň v některém oboru se prodrat na ten nevyšší ze stupňů vítězů. Na trůn, na kterém se stojí.*“ (Borská, 1975, s. 119)

Jednotlivé oddíly knihy mapují samostatná období života Bosákové.<sup>11</sup> Chronologická kompozice je narušena pouze v incipitu. První dvě kapitoly vtahují čtenáře přímo do prostředí gymnastického závodu, který však pro hlavní hrdinku končí pádem. Teprve od třetí kapitoly se děj vrací k narození Bosákové, jejímu dětství a sportovním začátkům. V celé knize se prolínají kapitoly připomínající reportáže ze světa gymnastických závodů s kapitolami, v nichž se Bosáková vyjadřuje k různým tématům. Tyto úvahy jsou od ostatního textu odlišeny kurzívou. Na několika místech textu dochází k dialogu mezi autorkou a sportovkyní. Borská dovede smísit er-formu i du-formu vypravěče s vnitřními monology postavy v ich-formě i na velmi malém úseku textu. „*Dokázala to už potřetí. (...) Vidiš, a to jsi říkala, že gymnastiku miluješ. A nemiluju ji snad?*“ (Borská, 1975, s. 155)

Kniha je prošíkována dobovými novinovými titulky. Atmosféra po neúspěšném vystoupení na olympijských hrách v Melbourne v roce 1956 je vystižena následovně:

„*Po vřelém uvítání studená sprcha měsíc starých titulků:*

*GYMNASTKY NESPLNILY OČEKÁVÁNÍ*

*JEDNA STŘÍBRNÁ MEDAILE NÁS NEUSPOKOJUJE*

*ANI ZÁVĚR SE GYMNASTKÁM NEVYDAŘIL*

*PÁTÉ MÍSTO DRUŽSTVA JE ZKLAMÁNÍM*

*ROZČAROVÁNÍ NAD VYSTOUPENÍM NAŠICH GYMNASTEK*

*No jo, no tak dobře. Pro nás to bylo taky rozčarování, to nám můžete věřit.*“ (Borská, 1975, s. 76)

---

<sup>10</sup> Ota Pavel napsal o Evě Bosákové povídku *Salto nazad*, která je součástí jeho knihy *Plná bedna šampaňského* (1967).

<sup>11</sup> I – *Roky u Jizery* – dětství a sportovní začátky, II – *Nepokorné žebro Adamovo* – léta aktivní závodnické činnosti, III – *K profesionálům* – působení v revue v USA, IV – *Kdyby nebylo po čem toužit* – trenérská a lektorská činnost.

Samotný děj knihy je tvořen kaleidoskopem situací, které vznikly v souvislosti s kariérou gymnastky. Největší prostor je věnován podrobným popisům průběhu jednotlivých mistrovství, šampionátů, olympiád a závodů. Tyto reportáže jsou prostoupeny vnitřními monology, úvahami o smyslu sportu a zamýšlení nad tlakem na zvyšování výkonnosti, zavádění stále náročnějších prvků do sestav, kolotočem výher a proher.

*„Eva radši vypadla; nahore v pokoji položila na stůl ty dvě medaile...Zítřka o nich napíše všechny možné noviny ve všech možných řečech. A co budou znamenat po desíti, po dvaceti, po padesáti letech? Kdo si na ně vůbec vzpomene? Jak potom asi bude vypadat sportovní gymnastika? Kůň na přeskok bude dvakrát tak vysoký, kladina úzká jako střenka nože a co prostná?“ (Borská, 1975, s. 113)*

*„Chtělaš nahoru, jsi tam – no a co?*

*Co – co?*

*Spokojená?*

*Spokojená, ovšem, samozřejmě. Jenomže vůbec ne.*

*Nestačilo ti to? Nebylo toho dost?*

*Bylo; až moc toho bylo, nad hlavu.*

*A nechce se ti toho už konečně nechat?*

*V sedmadvaceti? Chce. Jenomže nenechám. Nemůžu.“ (Borská, 1975, s. 121)*

V knize nechybí podrobný popis gymnastických cviků, sestav a hodnocení rozhodčích. Objevují se sportovní termíny, ale vždy jsou vysvětleny, aby si i laický čtenář sám mohl udělat představu o provedení cviku. *„Letka. To se musíte rozběhnout, dupnout na odrazový můstek, vzlétnout plavmo ke koni, ruce jen tlesknou o kožený hřbet, ale do toho tlesknutí je třeba dát tolik síly a švihy, aby se směr letu zvedl šikmo vzhůru a trochu zrychlil; potom rozpažit, teď jste jako vlaštovka s rozpjatými křídly, a v okamžiku, kdy stoupání končí, podtáhnou se nohy dolů a paže přitisknou ke stehnům. Pak už se jen zapíchne pěkný, vzprímený dopad. Jasně, ne?“ (Borská, 1975, s. 123)* Borská popisuje provedení cviku v podstatě jako jednoduchý návod od trenéra, který zvládne každý. V ukázce je zřejmá nadsázka, protože čtenář dobře ví, že přeskočit s akrobatickým prvkem tělocvičné nářadí není vůbec snadné.

Autentičnost sportovního prostředí navozují úsečná zvolání. „*Jedem! Spolu! A obě naplno!*“ (Borská, 1975, s. 79) „*Výstřel: Běž!*“ (Borská, 1975, s. 47) „*Bosáková k náradí! Kladina. Trám jak od šibenice. Taneční parket, široký na šířku dlaně.*“ (Borská, 1975, s. 116)

Eva Bosáková během své kariéry cestovala po celém světě. Ilona Borská si proto v knize nemohla nechat ujít popis některých destinací, na něž vždy dovedla pohlédnout s osobitým smyslem pro detail. Čtenářům druhé poloviny 20. století, kteří neměli možnost běžně cestovat a poznávat daleké kraje na vlastní oči, tím Borská zprostředkovávala pohledy do vzdálených zemí, přičemž i v této oblasti plně využila svých zkušeností z reportérské praxe. „*Konečně Melbourne, město olympiády. Shora vypadá spíš jako park s roztroušenými pavilóny a kiosky. Velikánská zahrada, plná nízkých domků, schovaných v zeleni. Ted' se letadlo naklonilo po křídle, zahlédli melbournskou City, trsy mrakodrapů před ústím řeky a přístavem. Místní Manhattan.*“ (Borská, 1975, s. 66) Autorka čtenáře snadno přenesla do jakéhokoli popisovaného prostředí, které si naprostá většina Čechů mohla pouze představovat. Často zmiňuje i významné historické památky, většinou si neodpustí přinést čtenáři alespoň trochu poučení a probudit jeho zvědavost. „*Caracallovým lázním se říká „nejzachovalejší římská zřícenina“. Natolik zachovalé rozhodně jsou, abys mohl vytušit jejich dávnou velkolepost, aby mohly být působivým, těžko napodobitelným rámcem pro takové události, jako je slavnostní představení Aidy nebo Toscy a olympijské závody ve sportovní gymnastice.*“ (Borská, 1975, s. 136) Snad každý čtenář, který do té doby o Caracallových lázních nikdy neslyšel, pocítí po přečtení uvedených řádků touhu prohlédnout si památku alespoň na fotografii nebo si přečíst něco o její historii.

Osobnost Evy Bosákové se v mnohém podobá Vlastě Kálalové-Di Lottiové z románu *Doktorka z domu Trubačů*. Obě bychom dnes mohli nazvat workoholičkami. Pro obě byl důležitý jejich profesní život a šly za svými cíli. Často proto narážely na nepochopení okolí a měly problémy v mezilidských vztazích. „*Na maturitní večírek nešla, konal se v sobotu a tu neděli byly jakési kvalifikační závody (...) Jenomže druhý maturitní večírek jen pro vás, Evo Věchtová,<sup>12</sup> až vy na to budete mít čas, už nikdo pořádat nebude.*“ (Borská, 1975, s. 35)

Vyjma kapitol o dětství a sportovních začátcích Bosákové není takřka vůbec věnována pozornost jejímu soukromému životu. Dozvídáme se pouze o rozpadu jejího

---

<sup>12</sup> Věchtová je rodné jméno Evy Bosákové.

prvního manželství: „*Ne že bych byla vyžadovala nějaké přísahy věrnosti, to by byl nesmysl – sama jsem je taky nedávala. (...) Fakt je, že já jsem ani před odjezdem do Ameriky o ten rodinný krb moc nepečovala, ani pečovat nemohla, ono to při špičkovém sportu opravdu nejde. (...) No zkrátka jsem se vrátila a rozvedli jsme se.*“ (Borská, 1975, s. 219)

O jejím druhém manželství se dozvídáme pouze z popisku u fotografie číslo 43 „*Na podzim 1972 jsem se podruhé vdala.*“, aniž by bylo zmíněno jméno ženicha a ani nikde jinde v textu se neobjevuje.<sup>13</sup>

Pokud by kniha byla napsána o několik desetiletí později, zřejmě by jejím osobním vztahům byl věnován větší prostor. Kniha však vyšla v roce 1975 a nebylo možné veřejně prezentovat čtenářům ne zcela příkladný život olympioničky, přestože sama Bosáková se jím nijak netajila, přičemž nevynechávala ani zážitky s nejvyššími představiteli státu. „*Patřil mezi ně i prezident Ludvík Svoboda. Jednou pro ni poslal vůz s kyticí, provedl ji po Pražském hradě a exkurzi ukončil ve své ložnici. Když tady dosud pouhé náznaky dostaly jasné obrysy, zděšeně odtud prchala. Zážitek kdekomu vesele líčila a mně docela vážně navrhovala, ať to napíšu v naší společné knize,*“ vzpomínala spisovatelka Ilona Borská, autorka díla *Trůn, na kterém se stojí* (Mladá fronta 1975). To samozřejmě nebylo možné. A tak nejrozšířenější kuloárová „zpráva o Evě“ (bulvár neexistoval) zmiňovala její vztah s hercem Josefem Bekem.“ (Kovář, 2015)

Sportovní život Evy představila ve svém debutu *O něčem jiném* režisérka Věra Chytilová v roce 1963. Přestože se jedná o psychologický film, nikoliv o dokument, Chytilové se podařilo na filmovém plátně výstižně zachytit náročný život profesionální gymnastky včetně jejích pochybností a bilancování v podobném duchu, jako to učinila Ilona Borská v literární podobě.

*Trůn, na kterém se stojí* se jako jediný z biografických románů Ilony Borské nedočkal žádného dalšího vydání. Můžeme pouze konstruovat hypotézy, proč autorka román znovu nevydala, případně nepřeracovala. Jako pravděpodobná se jeví možnost, že napsáním knihy Borská vyčerpala obsah i téma životního příběhu vrcholové gymnastky. Zpracovala komplexně její cestu na gymnastickou špičku, životní úspěchy i neúspěchy, pocity a touhy. Kniha vznikala za osobní spolupráce Evy Bosákové, což sice přispělo k autentičnosti

---

<sup>13</sup> Eviným druhým manželem se stal významný funkcionář Miroslav Hlaváček, poslanec ČNR a místopředseda ÚV ČSTV.

příběhu, ale na rozdíl od pozdějších biografických románů I. Borské nebylo k jejímu sepsání potřeba žádného pátrání, vyhledávání pamětníků, dobových podkladů atd. *Trůn, na kterém se stojí* se především v popisu průběhu gymnastických soutěží takřka dotýká hranic rozsáhlejší reportáže z dobového světa vrcholového sportu. Ukončením kariéry Evy Bosákové a popisem jejích následných aktivit se příběh pro autorku zřejmě definitivně přirozeně uzavřel, neměla již potřebu k němu později cokoli dodávat. Dalším důvodem nepřepřelování knihy se jeví i skutečnost, že v době jejího vydání již Borská byla zaujatá prací na svém dalším biografickém románu, *Doktorce z domu Trubačů*, který vyžadoval časově náročný sběr materiálů. Tento typ práce Borské ve zmiňovaném období její tvorby vyhovoval. I to byl jeden z důvodů, proč později vznikly její další biografické romány o zapomenutých hrdinech.

## 5 *Doktorka z domu Trubačů*

Ilona Borská dostala do vínku reportérskou dychtivost, která ji poháněla k zaznamenávání zajímavých lidských osudů. Biografický román o zapomenuté české lékařce Vlastě se stal určitým přelomem v její tvorbě. Osobní vztah, který si vytvořila k příběhu během sběru materiálů, se podařil přenést i na čtenáře, kteří dílo vnímali nejen jako příběh literárních postav. Ilona Borská své čtenáře nepostavila do role nezúčastněných diváků, naopak jim svým zpracováním románu umožnila „na vlastní kůži“ procítit všechny krásné i kruté prožitky, které život přinesl hlavní hrdince. V této kapitole budeme analyzovat, jakými prostředky autorka tohoto svého záměru dosáhla. Porovnáním vydání z roku 1978 a 1993 zjistíme nejvýraznější odlišnosti v kompozici i ve vlastním textu. Poté nastíníme děj románu a současně se v rámci jeho interpretace budeme věnovat autorskému jazyku, využívání časových rovin a způsobu vyprávění. Rozhodnutí napsat životopisný román o české lékařce Vlastě Kálalové učinila Ilona Borská již v roce 1970<sup>14</sup>, tedy pět let před tím, než vyšel *Trůn, na kterém se stojí*.

Protože sbírání materiálů Borské zabralo několik let, vychází její nejúspěšnější román *Doktorka z domu Trubačů* v prvním vydání až v roce 1978.<sup>15</sup> Pro velký ohlas čtenářů dochází k druhému vydání knihy již o rok později, třetí vydání následuje roku 1984.<sup>16</sup> *Doktorka* je opětovně vydávána i po roce 1989. První necenzurovanou verzi si čtenáři můžou přečíst v roce 1993 a zatím poslední vydání knihy je z roku 2016.<sup>17</sup> Jednotlivá vydání se odlišují přebalem, předmluvami a doslovy, uspořádáním a množstvím příloh, ale také úpravami v textu. Pro účely této práce se budeme primárně zabývat 1. vydáním knihy z roku 1978 a 1. necenzurovaným vydáním z roku 1993. V některých zajímavých momentech však nahlédneme i do vydání ostatních.

### 5.1 Kompozice

Knihy je v obou primárně porovnávaných vydáních shodně rozdělena do třiceti pojmenovaných kapitol, které se dále člení na číslované podkapitoly.

---

<sup>14</sup> Vznik rozhodnutí popisuje Borská v *Prologu* k prvnímu vydání z roku 1978.

<sup>15</sup> V průběhu roku 1977 vycházel román na pokračování v *Lidové demokracii* (Borská, 1993b, s. 259).

<sup>16</sup> První vydání vychází v nákladu 12 000 výtisků, druhé v nákladu 30 000 výtisků, třetí v nákladu 45 000 výtisků.

<sup>17</sup> Kniha dále vyšla v letech 1996, 1998, 2006, 2010 a 2012.

První vydání obsahuje Prolog autorky datovaný v březnu 1977. V něm se Borská svěřuje čtenářům, jak vznikl nápad napsat knihu o doktorce Kálalové, s níž se poprvé setkala během své reportérské práce v Českém rozhlase. Její příběh ji natolik zaujal, že se rozhodla osudy této ženy zpracovat pro čtenáře v obsáhlejší díle než pouze v reportážním rozhovoru. Vydání z roku 1993 žádný prolog neobsahuje. Některé informace a myšlenky z něj jsou však obsaženy v doslovu, který byl napsán v listopadu 1992. Autorka v něm popisuje, jakým způsobem se k ní v průběhu let dostávaly další materiály a informace k již vydané knize. V posledním odstavci přidává informaci o úmrtí Vlasty Kálalové-Di Lottiové v roce 1971, umístění pamětní desky na jejím domě v Bernarticích v roce 1991 a vyznamenání Řádem T. G. Masaryka in memoriam v roce 1992.

Doslov obsahuje i první vydání. Není však z pera autorky, nýbrž Vlastina pokračovatele a přítele docenta Slípky. Na devíti stranách pod názvem *V Bagdádu po padesáti letech* zaznamenává oslavy padesátého výročí lékařské fakulty bagdádské univerzity, vzpomíná na svoji vědeckou práci v Iráku a na otisk, který Vlasta svým působením v Bagdádu i po letech zanechala. Oceňuje ji jako ženu nevšedních kvalit, která přispěla svojí prací ke zlepšení životů mnoha lidí a sama se nikdy nenechala zlomit neúspěchem a nepřízní osudu.

Obě výše zmíněná vydání obsahují obrazovou přílohu, která je umístěna až za vlastním textem, na konci knihy.<sup>18</sup> Vydání roku 1978 obsahuje 27 fotografií, vydání z roku 1993 pouze 23. Nejedná se však o pouhou redukci množství, nýbrž o mírnou obměnu. Oproti prvnímu vydání jsou zde navíc dva snímky dokumentující setkání Vlasty s T. G. Masarykem v Lánech, fotografie otce Vlasty Kálalové a dva snímky z pozdějších let z bernartického domu. Naopak v prvním vydání můžeme vidět zařízení bagdádské ordinace a pracovny, Vlastu při práci, její snímek v tureckém převleku, fotku dětí ze zimy 1933 v Bernarticích, jeden z posledních snímků Giorgia a náhrobní kámen rodiny Di Lottiových.<sup>19</sup>

---

<sup>18</sup> V jiných vydáních tomu tak vždy nebylo. Např. ve vydání z roku 1979 fotografické přílohy úplně chybí, ve vydáních z roku 1984 a 2012 jsou umístěny uprostřed knihy.

<sup>19</sup> Ve vydání z roku 1984 nalezneme ještě fotografie Vlastiny spolupracovnice Ruth Tobolářové, Drahuščina učitele F. Hodíka, nádvoří československé nemocnice v Bagdádu, pohřbu v Bernarticích a z Vlastina pobytu na Slovensku v roce 1957.

## 5.2 Textové úpravy

Podobně jako obrazovou přílohu obměňovala Borská částečně text románu. Pro představu o rozsahu a typech změn níže uvedeme několik příkladů. Ze zcela zřejmých důvodů nemohla být v prvním vydání publikována pasáž o návštěvě doktorky Vlasty u T. G. Masaryka, který jí prostřednictvím prezidentské kanceláře poskytl půjčku na počátky budování československé nemocnice v Orientu. „*Vlasta cítila, jak rudne. S takovým setkáním naprosto nepočítala. Nejradši by si teď znovu učesala vlasy, vyleštila střevíce – nebyl čas. Prezident už přicházel...*“ (Borská, 1993a, s. 9) Podobně v prvním vydání chybí podkapitola o setkání Vlasty s prezidentem a Alicí Masarykovou na počátku 30. let po jejím návratu do vlasti.

Některé informace, které nemohly být zveřejněny naplno, Borská sdělila pouze napůl: „*Psala Gottwaldovi i Eisenhowerovi.*“ (Borská, 1978, s. 293) vs. „*Poslala Gottwaldovi svůj protest proti rozsudku smrti nad Miladou Horákovou.*“ (Borská, 1993a, s. 233)

Občas je ubrána, resp. přidána věta, kterou Borská považovala za důležitou. „*Napsala bernartickému národnímu výboru osobní prosbu, aby intervenoval ve prospěch zatčeného rodáka.*“ (Borská, 1978, s. 271) vs. „*Napsala na ministerstvo obrany protest proti Rudolfovu zatčení. Potom bernartickému národnímu výboru (...)*“ (Borská, 1993a, s. 216)

Na konci XI. kapitoly je v pozdějším vydání přidána věta: „*Opačný poměr při tom zahájení by byl vhodnější: třeba jen pár desítek hostí, ale stovky, stovky příštích mediků. Země by je potřebovala.*“ (Borská, 1993a, s. 109)

V porevolučním vydání je na konci XV. kapitoly, která se zabývá opožděným vývojem Radbora, nově připojena část textu, která vznikla až na základě svědectví, které Borská v době tvorby románu neměla k dispozici. Upozorňuje na problémy v manželském soužití Di Lottiových, které pravděpodobně souvisely se zdravotními problémy syna. (Borská, 1993a, s. 141)

Naopak k redukci textu došlo v pozdějším vydání v XVIII. kapitole, v jejíž podkapitole číslo šest je vynechán odstavec o doktoru Vůjtěchovi a jeho komunistickém smýšlení. (Borská, 1978, 199) Můžeme se pouze dohadovat, z jakého důvodu autorka tuto pasáž vypustila.



### 5.3 Titul a děj

Titul *Doktorka z domu Trubačů* můžeme vnímat jako protagonistický (vztahuje se k roli hlavní postavy) a zároveň lokalizační (označuje důležité místo děje). Tento název autorka považovala za natolik výstižný, že jej ani v dalších vydáních nezměnila. „*Dům Burazanliů, česky to znamená dům Trubačů. To jméno asi přispělo k Vlastinu rozhodnutí dům najmout. Vlastina babička z matčiny strany se za svobodna jmenovala Trubačová. Dům Trubačů jako by dávno patřil do rodiny.*“ (Borská, 1978, s. 71) Přestože Vlasta byla na svoji dobu velmi moderní zcestovalá žena, a to nejen díky svému pobytu v Orientu ve 20. a 30. letech, ale i díky pobytům v zahraničí po druhé světové válce, vždy cítila spojení s rodnou zemí a jejími tradicemi. Tato potřeba jistoty domova pro ni byla zásadní a Iloně Borské se podařila názvem knihy dobře vystihnout. Splnil tedy v plném rozsahu tři funkce titulu: „*Titul patří – podobně jako dedikace a motto – mezi tzv. paratexty, rámuující dílo, je nejnápadnější a nejdůležitější z nich. Plní funkci identifikační (zastupuje dílo v literární komunikaci), upoutávací a v různé míře také informativní. Jeho pozice je paradoxní. Ač textu díla „předchází“, je zároveň nedílným elementem jeho významové výstavby, jejím mimořádně citlivým bodem.*“ (Peterka, 2007, s. 121)

Román sleduje asi 40 let (od 20. do 60. let 20. století) životní dráhu české lékařky Vlasty Kálalové-Di Lottiové. Hlavním tématem první poloviny knihy (do XV. kapitoly) je snaha doktorky Kálalové o vybudování české nemocnice v Bagdádu. Je popsáno její působení v zemi s odlišnými kulturními zvyklostmi, není vynecháno ani soukromí mladé lékařky. Poté následují kapitoly, v nichž se rodina Di Lottiových na počátku 30. let vrací do Čech, je ukázán jejich život v jihočeských Bernarticích během druhé světové války, který tragicky vyvrcholí v XIX. kapitole nazvané *Osmého května před západem slunce*. Od XX. kapitoly je zobrazen neuvěřitelně aktivní život doktorky Kálalové-Di Lottiové v 50. a 60. letech, poté, co se musela vyrovnávat se ztrátou všech rodinných příslušníků a svými zdravotními problémy. Dokázala nacházet stále novou motivaci, jak být užitečná lidem okolo sebe. Právě v této části knihy můžeme spatřit největší poselství knihy. Doktorka Vlasta se odmítala nechat zmítat okolnostmi a osudem a v každé životní etapě si šla za svými cíli, jakkoliv se tyto zdály pro většinu ostatních lidí nepochopitelné a nemožné.

Protože děj první části knihy se odehrává v exotické destinaci Iráku, autorka českému čtenáři konce 70. let přibližuje tuto nevšední zemi popisem prostředí a nevynechává ani historický vývoj „*Roku 750 našeho letopočtu (...) vyvraždili Abbásovcí (...) vládnoucí*

*dynastii Umajjovců a chopili se moci. Sídlním městem byl do té doby Damašek. (...) Postavili město kruhového půdorysu, průměr kruhu měřil podle našich měr přibližně tři kilometry.“* (Borská, 1978, s. 38), ani popis odlišných náboženských pravidel „... *od rozbřesku až do západu slunce nevezme pravověrný musil do úst. (...) Muslimský rok je lunární, neřídí se ročními obdobími, ale fázemi luny. Má dvanáct měsíců, je však o jedenáct dnů kratší než rok uznávaný ostatním světem ...“* (Borská, 1978, s. 139)

Popisy zemí a měst se občas blíží cestopisu,<sup>20</sup> nejvýrazněji v kapitole *Léto v Kurdistanu*. Autorka sice nezpracovává osobní cestovatelskou zkušenost, avšak prostřednictvím důvěryhodné deskripce prostředí i vjemů hlavní hrdinky přibližuje čtenářům tuto vzdálenou zemi velmi věrohodně. Dochází ke srovnávání exotického kraje s domovinou. „*Sedmdesát kilometrů na sever od Bagdádu je Bakuba, město ověšené zahradami oranžovníků (...) Řady topolů, docela jako u nás doma.*“ (Borská, 1978, s. 142) Jsou zmíněny odlišnosti v oblasti kulturní a národopisné „...*pořádají pouť, spojenou s uctíváním bronzového páva. Páv je symbolem padlého anděla, zavržený, ale mocný.*“ (Borská, 1978, s. 155), náboženské „...*třetina z nich jsou muslimové, třetina křesťané, třetina jezidi.*“ (Borská, 1978, s. 155), sociální „*Většina nejtěžší dřiny tu spočívá na ženách. Obstarávají domácnost, polní práce, hrubé pomocné práce v řemeslných dílnách.*“ (Borská, 1978, s. 156) i politické „*Pušku na rameni, přes kabát pás s náboji, dýku u pasu. Neboť pod šáklavskými jasy nevládne mír.*“ (Borská, 1978, s. 148) Autentičnost zážitků pocítíme především v úsecích psaných ich-formou. „...*koupíme tu baňatou měděnou konvici, tak typickou pro zdejší kraj. A také tepané dýnko s penízkovými přívěsky, součást kurdského ženského kroje.*“ (Borská, 1978, s. 150) Informace o nákupu suvenýrů je hned v navazující větě propojena s myšlenkou na vlast. „*Obojí dostane Náprstkovo muzeum.*“ (Borská, 1978, s. 150)

Můžeme se domnívat, že Ilona Borská při tvorbě cestopisných pasáží hojně čerpala z rukopisu nikdy nevydané knihy *Od Bosporu k Tigridu*<sup>21</sup>, který je uložen v Památníku národního písemnictví a jehož autorkou je doktorka Di Lottiová. (Borská, 1978, s. 6)

---

<sup>20</sup> „*Cestopis: deskriptivně narativní próza líčící zážitky z putování objevovaným zeměpisným prostorem.*“ (Peterka, 2007, s. 282)

<sup>21</sup> Na jiných místech knihy *Doktorka z domu Trubačů* je rukopis uváděn pod názvem *Přes Bospor k Tigridu*.

## 5.4 Autorský styl a jazyk

V syntaktické rovině Borská nepoužívá v knize žádná komplikovaná souvětí nebo jazykové obraty. Její jednoduché věty vtahují čtenáře do příběhu a blíží se mluvené řeči. Pokládá mnoho řečnických otázek „... a ona přece ta cesta pokračuje. Pokračuje už beze mne, ale copak na tomhle záleží?“ (Borská, 1978, s. 318), „Copak to opravdu nedokážu? (...) Stojí vůbec za to jít si ještě lehnout?“ (Borská, 1978, s. 53), „Jak že se ta paní jmenuje?“ (Borská, 1978, s. 43), „... má odříct a dopustit, aby pacientka tu hrůzu vytrpěla ještě jednou?“ (Borská, 1978, s. 57), „Kolik je tam ještě pacientů? Čtyři nebo pět?“ (Borská, 1978, s. 158)

V lexikální rovině se velmi často objevují cizojazyčná slova i celé věty. Někdy je cizí výraz součástí věty a není přeložen „Kam tak pospícháš, chatún?“ (Borská, 1978, s. 36), jindy je doplněn překlad „Džá al-chattár, přišel host“ (Borská, 1978, s. 41), „Radborello, caro, bello! (...) Radborku drahý, krásný“ (Borská, 1978, s. 128), jindy se cizí řeč vyskytuje bez překladu<sup>22</sup> „Gímár jó, laban, laban!“ (Borská, 1978, s. 66) Někdy není překlad ani potřeba: „Mama, tu kanapu dame tutaj, pravda?“ (Borská, 1978, s. 247)

Z dalších figur se v knize objevuje apostrofa „Tak sbohem, hory (...), Sbohem sade...“ (Borská, 1978, s. 150), exklamace „To se přece může naučit každý! Na tom přece nic není!“ (Borská, 1978, s. 11), enumerace „Ministři, poslanci, senátoři, britští státní úředníci, diplomatický sbor, přední imámové, bagdádský lékařský spolek.“ (Borská, 1978, s. 137), apoziopse „Tak dlouho už jsem tam nebyla...“ (Borská, 1978, s. 40) Dále nalezneme poměrně četné metafory „Vily v zahradách, bílé a naparáděné jako dorty se šlehačkou.“ (Borská, 1978, s. 10), „... na tenké trnité větvičky usedají bílé květy jako velcí motýli.“ (Borská, 1978, s. 60) i personifikaci „Moře je tu všudypřítomné (...) Jeho rytmičné oddychování provází člověka dnem i nocí ...“ (Borská, 1978, s. 240)

## 5.5 Práce s časovými rovinami

V knize převažuje chronologický postup, který však není vždy dodržen. Nalezneme zde poměrně často postup anticipační, který dle Peterky (2007, s. 206) „Je znakem narativní netrpělivosti, příslibem čtenáři, předzvěstí.“ U Borské se většinou jedná o náznak budoucích událostí.

---

<sup>22</sup> Na konci knihy není žádný slovníček. Cizojazyčné věty bez překladu nemají v knize žádný vliv na děj, slouží pouze k navození atmosféry.

„Uměla ovšem i německy, perfektně, třebaže – ale ne, nebudem předbíhat, všechno má svůj čas.“ (Borská, 1978, s. 11)

„I když jednou, až půjde o všechno, tam na mezi za bernartickou zahradou zavrtí Giorgio na otázku „Vy jste Ital?“ hlavou a řekne: „Jsem Čech.“ (Borská, 1978, s. 125)

„Až se vydá o třicet sedm let později do Bagdádu jiný český lékař, Vlastin následovník, mladší přítel a svým způsobem i žák, odletí ráno letadlem z Prahy...“ (Borská, 1978, s. 37)

Objevuje se i retrospektivní postup, který však vlastní děj nikterak neovlivňuje. V 9. části kapitoly *Léto v Kurdistánu* je tak vložena epizoda,<sup>23</sup> která s Vlastou naprosto nesouvisí. „Sto let předtím, než se Vlasta Kálalová s rodinou, rozechvělá očekáváním, blížila k Ninive, seděl za stolem jedné londýnské advokátní kanceláře mladý úředník jménem Austen Henry Layard a strašně se nudil. Měl slušné vzdělání a duši světoběžníka ...“ (Borská, 1978, s. 150) Vlastino jméno tak pouze zaštiťuje a zdůvodňuje publikování příběhu, který čtenáře seznamuje s historií archeologických vykopávek v Orientu.

## 5.6 Typy vypravěčů, vyprávěcí způsoby a řeč postav

Na způsob prezentace děje má podle Cullera (2015, s. 97 a násl.) vliv mnoho proměnných, které lze vymezit otázkami: kdo mluví? ke komu? kdy? jakým jazykem? s jakou autoritou? Stejně tak je podstatná fokalizace (zaostření), která určuje, z pohledu koho je příběh vyprávěn a čím pohled je prezentován. Není pravidlem, že původce fokalizace je totožný s vypravěčem. K problematice vypravěče Koten (2013, s. 109) trefně podotýká, že vyprávění není možné bez vypravěče. Literární věda rozpracovala podrobnou typologii vypravěčů literárního díla. Vlašín (1984, s. 405) podobně jako jiní literární teoretici rozlišuje čtyři typy vypravěče<sup>24</sup>. Vypravěč autorský (vševědoucí) nahlíží na jednání postav zvenku i zevnitř, „...popisuje, může však též antipicovat činy nebo skryté myšlenky postav“, (Vlašín 1984, s. 405), definuje vývoj postav i děje. Lederbuchová (2002, s. 346) k tomuto typu

---

<sup>23</sup> „... vedlejší děj vložený do hlavního děje, který má jen oslabené nebo žádné příčinné vazby k motivům děje hlavního. (...) ozvlášťují a zpomalují tok vyprávění, i díky nim dosahuje vyprávování tzv. epické šíře.“ (Lederbuchová, 2002, s. 79)

<sup>24</sup> Krausová (1972, s. 58 a násl.) rozlišuje ze sémantického hlediska vypravěče 1. autorského, který ztvárňuje signifiké i signifiant všech postav, 2. personálního, který ztvárňuje obě složky pouze jedné postavy, u ostatních pouze signifiant, 3. přímého, který ztvárňuje signifiké pouze jedné postavy a 4. oko kamery, které zobrazuje pouze signifiant všech postav.

vypravěče doplňuje, že používá er-formu a na svoji přítomnost upozorňuje oslovením čtenáře.

Druhým typem je vypravěč personální<sup>25</sup>, jehož vševědoucnost je omezena hranicí jedné postavy. Realizuje se pomocí ich-formy a vnitřního monologu. Třetí typ je vymezen jako vypravěč přímý<sup>26</sup>. Projevuje se jako postava díla, která může, ale nemusí, být hlavním hrdinou. Projevuje se ich-formou. „Oko kamery“ je čtvrtým uváděným typem vypravěče. Zachycuje pouze vnější znaky, popisuje prostředí, činy, gesta, dialogy. (Vlašín, 1984, s. 405)

Pro *Doktorku z domu Trubačů*, stejně jako pro jiné životopisné romány Ilony Borské, je typické střídání vypravěčů. Proto není snadné určit, který typ vypravěče převažuje. Zcela nepochybně zde figuruje ve velké míře vypravěč vševědoucí, který nahlíží nejen do nitra Vlasty. „*Já jsem zůstal sám, pomyslel si hořce Augusto. Ty ne.*“ (Borská, 1978, s. 111) nebo „*Těšínská jablička, holka zlatá, pomyslela si Ruth.*“ (Borská, 1978, s. 98) Tento autorský vypravěč dokazuje svoji důležitost i předjímáním děje, o němž bylo pojednáno na předchozí straně práce. Personální vypravěč se na příběhu také podílí velkou měrou. Vnitřní monology<sup>27</sup> doktorky Vlasty se prolínají celým románem. Jejich prostřednictvím se seznamujeme s Vlastinými názory, pochybnostmi, vzpomínkami, hodnocením událostí. V románu se prosazuje též vypravěč přímý. Vlasta jako hlavní postava díla vystupuje jak ve funkci prožívajícího já, kdy „...*ztrácí odstup od vyprávěné situace (...), kterou momentálně živě prožívá (...) výpověď působí sugestivně iluzí autentičnosti prožitku.*“ (Lederbuchová, 2002, s. 347), tak i vyprávějícího já, kdy nejde o momentální prožitek, ale kdy „...*přímý vypravěč referuje o tom, co tehdy v roli své postavy říkal.*“ (Lederbuchová, 2002, s. 248)

I čtvrtý typ vypravěče, oko kamery, má v románu své nezastupitelné místo. „*Je hezká, jemná, na koncích dlouhých černých copů nosí pro ozdobu zlaté filigránské zvonečky, jak se trochu pohne, zvonečky zazvoní – je to, jako by se zasmála. Jenže ona se směje málo, skoro vůbec ne, jenom se plaše usmívá velkýma očima.*“ (Borská, 1978, s. 100) Projevuje se nejvýrazněji v pasážích, v nichž Borská popisuje zvyky, prostředí, historické události „*Téhož roku 1927 byla v Bagdádě založena druhá fakulta bagdádské univerzity (...) V dubnu 1930 král Fejsal I. otvíral novou, právě dostavěnou budovu Královské lékařské školy.*“

---

<sup>25</sup> Lederbuchová (2002, s. 346) užívá pro personálního vypravěče synonymum reflektor.

<sup>26</sup> U Lederbuchové (2002, s. 346) je označen jako vypravěč skazový.

<sup>27</sup> Podrobněji jsou rozebrány i s příklady na následujících stranách.

(Borská, 1978, s. 137) Rozbor typu vypravěče tedy můžeme uzavřít se zjištěním, že v knize se uplatňují všechny typy vypravěčů a dochází k jejich častému střídání.

V souvislosti se střídáním vypravěčů můžeme pozorovat používání různých forem vyprávění. Hlavní část románu je psána v er-formě „*To nejdůležitější však Vlasta přece jen stihla*“ (Borská, 1978, s. 117), často ji ale střídají formy ostatní.

Pro Borskou není problém formy prostřídat na velmi krátkém úseku textu: „*Damašek nebo Bagdád, tak ji vidíte! Podlehla kouzlu Tisíce a jedné noci, děvka. Učaroval jí Orient. Doufejme, že ji to přejde. Česká Lípa nebo Trutnov, milá zlatá. A jestli budeš mít moc velký štěstí, uchytíš se někde v Písku nebo v Táboře, abys mohla jezdit na neděli domů.*“ (Borská, 1978, s. 12) V uvedené třířádkové citaci vidíme počáteční du-formu přecházející do er-formy a wir-formy a poté se opět návrat k du-formě.

Také přechody od ich-formy k er-formě nalezneme v hojných počtech „*Připomínal mi ostatně Michaila... Michail Luganskij, to byl také jeden Vlastin válečný syn.*“ (Borská, 1978, s. 239), „*Vlastě podklesávají nohy, umdlévají ruce – tohle je dřina pro chlapa, ale copak to nedokážu?*“ (Borská, 1978, s. 53)

### 5.6.1 Monology

Kniha obsahuje početné monology. Literární teorie popisuje tři typy monologů: psaný, vnitřní a odvozený z ústních forem. (Krausová, 1972, s. 37)

Jako příklad monologu psaného můžeme v *Doktorce z domu Trubačů* prezentovat dopisy, které Kálalová psala svým přátelům a rodičům nebo Drahuščiny deníkové zápisky. Vlastiny dopisy jsou datované, v autentické podobě<sup>28</sup>. Některé z nich Borská pouze převyprávěla formou fiktivního dialogu mezi matkou a dcerou, případně formou nepřímé řeči v komunikaci mezi sestrami: „*Z maminčiných rádků je cítit úzkost o dceru: Nezhublas? Hodně jez, abys nedostala tuberkulózu! (...) Zhubla jsem, maminko, už aspoň o čtyři nebo pět kilo, nevím přesně, radši se nevážím. (...) Ano, někdy mám taky strach, že tu dostanu tuberkulózu jako tolik jiných Evropanů, ale tohle bych ti samozřejmě nikdy nenapsala, maminko. Ne: daří se mi dobře, zatím se mi všechno vede, jenom je tu trochu horko, ale to si zvyknu, nemějte o mne starosti.*“ (Borská, 1978, s. 56) Z veškeré korespondence je zřejmá

---

<sup>28</sup> Autorka získala rozsáhlou korespondenci od Vlastiny nejbližší přítelkyně Marie Tauerové i dalších přátel a spolupracovníků.

Vlastina tvrdohlavost, samostatnost a neochota podřizovat se okolí. Byla hrdá, že si vždy dovedla řídit život podle svého a tato schopnost jí zůstala i v posledních letech života, kdy se potýkala se závažnými zdravotními problémy. Odmítala i nabídky lidí, kteří jí byli blízcí. Nestála o soucit, nenechala se přemlouvat, její rozhodnutí byla jednoznačná. „*Milada psala Přijed' na vánoce do Prahy, můžeš u nás zůstat celou zimu, jestli budeš chtít, dovedu si představit, jak tam sedíš sama v té ledomorně. Děkuju ti, Milado, za pozvání, ale já jsem zvyklá na svůj klid (...) Opravdu mi nic nechybí, Milado, věř mi to a nezlob se, že nepřijedu, zůstanu tady.*“ (Borská, 1978, s. 319)

Vlastě se již později nepodařilo vytvořit novou rodinu, přestože bezprostředně po válce nabízela zázemí mladým lidem, kteří ji připadali stejně opuštění jako ona sama. Společné soužití se vždy ukázalo jako problematické. Její dopisy přátelům hrají v knize v poválečném období výraznou roli. Zdá se, že si touto formou nahrazovala nedostatek spřízněných duší ve svém okolí. „*Dopis je rozhovor (...) Kdybys viděla, s kolika lidmi já týdně hovořím, a na jakou dálku. Také kniha je rozhovor: ptáš se, co udělá tvůj hrdina...*“ (Borská, 1978, s. 310) To dokazuje i první část XXX. kapitoly, která je tvořena výhradně z úryvků dopisů odeslaných v letech 1961–1962. Vlasta v nich řeší běžný život, své zdravotní problémy a průběh léčby, neubrání se ani vzpomínkám na pobyt v Bagdádu.

Významná část XVIII. kapitoly s názvem *Červená blůzička* je tvořena deníkovými zápisky třináctileté dcery Di Lottiových Drahušky. První záznam je datován 5. září 1944 a poslední 5. května 1945. Očima dospívající dívky jsou představeny poslední měsíce války na maloměstě. Drahuška vzhlíží ke svému učiteli Hodíkovi jako k prototypu správného vlastence,<sup>29</sup> nechybí ani drobné příhody se spolužáky ze školních dní, náznaky první lásky a očekávání šťastného života po skončení války.

Vnitřních monologů nalezneme v knize mnoho. „*Už jsem si tu zvykla, myslela si. A vůbec jsem bývala často z domova – ve Vídni, v Praze, ve Slaném, pak v Brně, v Boloni, v Caribradě...*“ (Borská, 1978, s. 121) „*Můj bože, to přece nemůžu, přece ho nemůžu milovat, když ona ještě žije, je tady a takhle se na něj dívá, vyděsila se Vlasta.*“ (Borská, 1978, s. 83) Jejich vytváření můžeme definovat jako typický znak autorského stylu Ilony Borské při psaní biografických románů. Podle Krausové (1972, s. 38) „... autori (...) sa snažia zachytiť „prúd vedomia“ (...) v jeho skutočnej podobe (...) na hranici vedomia

---

<sup>29</sup> Osudy učitele Hodíka se Borská zabývá ve svém dalším biografickém románu *Osud jednoho Čecha*,

a podvedomia. “Dále uvádí, že kromě ich-formy se vnitřní monolog může vyskytovat i v er-formě. „*Copak se opravdu nenajde nikdo, kdo by měl zájem sem jít? Vždyť už všechno připravila, to hlavní probojovala.*“ (Borská, 1978, s. 101) Problematikou vnitřních monologů včetně historického vývoje se zevrubně zabývá v knize *Jak se dělá fikce* J. Koten. Hlavní přednost a význam vnitřního monologu spatřuje ve skutečnosti, že jeho prostřednictvím můžeme sledovat myšlení a vnitřní život osoby, aniž by promlouvala. Vzniká tak dojem „*bezhlasého dění.*“ (Koten, 2013, s. 139) Třetí typ monologu Krausová (1972, s. 40) rozděluje na dva podtypy: skaz a monolog vyslovený. Oběma je společné jejich bezprostřední utváření, přičemž základní rozdíl spočívá v procesu jejich vzniku, kdy skaz je vytvářen mluvením, zatímco více intelektualizovaný druhý podtyp psaním. Tento třetí typ monologu v knize také najdeme<sup>30</sup>, přestože ne v tak hojné míře jako výše zmíněné.

Vlasta není představována pouze jako jednostranně kladná hrdinka. Čtenářům je naznačena i její problematičtější tvář, a to například v obsáhlém dopise, který napsala přítelkyni Jarmile ohledně banálního sporu s dcerou ohledně střihu nové halenky. Vlasta až filozoficky zdůvodňuje svůj názor „*...kdybys byla myslela na příčiny válek a neúspěchy přičítané nezralým demokraciím, na zodpovědnost ve výchově dětí, protože rodinné i národní a světové velké věci všechny pramení v malých maličkostech dětských pokojů...*“ (Borská, 1978, s. 203) Vlasta na sebe byla velmi náročná a přísná. Totéž vyžadovala i od ostatních, z čehož plynuly její časté neshody s okolím. Ilona Borská se při sběru dokumentů a svědectví setkala s mnoha rozporuplnými názory na Vlastinu povahu, že sama v Prologu čtenáře upozorňuje na skutečnost, že „*...jaký je člověk složitý krystal se spoustou faset. Každý ho vidí jinak, z jiného úhlu.*“ (Borská, 1978, s. 7)

## 5.7 *Doktorka z domu Trubačů jako podnět pro další tvorbu*

Ilona Borská sbírala materiály pro první vydání knihy *Doktorka z domu Trubačů* sedm let. Za tu dobu získala k doktorce Di Lottiové osobní vztah. „*Ovlivnila můj život. Četla jsem desítky jejích dopisů (...) měly své poselství i pro mne. Někdy mě okouzlovaly, jindy popouzely.*“ (Borská, 1978, s. 7) Doslov k pátému vydání z roku 2012 uzavírá Borská v obdobném duchu: „*Ovlivnila můj život, říkají shodně její dávní přátelé. Ovlivnila můj život, připojuji, a s vděkem.*“ (Borská, 2012, s. 265)

---

<sup>30</sup> Např. monolog Inge k Vlastě v kapitole *Kde jsem tě to viděla?* (Borská, 1978, s. 254) nebo monolog Vlasty k Vladovi v kapitole *Kalné dny.* (Borská, 1978, s. 283)



Po prvním vydání *Doktorky z domu Trubačů* Borská zaznamenala velký ohlas přátel, známých a spolupracovníků rodiny Di Lottiových, kteří se k příběhu vyjadřovali a doplňovali podrobnosti. Setkala se také dcerami učitele Milana Hodíka, který byl výraznou osobností válečných Bernartic a s rodinou Di Lottiových ho pojilo přátelství. Scházel se denně s Giorgiem „*Našli v sobě zalíbení, ten hubený, stárnoucí Ital, a bystrý, sečtělý, statečný český učitel, který se ke kantořině vypracoval z truhlářského dělníka.*“ (Borská, 1978, s. 196) a pro Drahušku byl morálním vzorem „*Hodík byl pro ni pánbůh.*“ (Borská, 1978, s. 196) „*Nebýt Hodíka, nevím, co by z nás bylo!!!*“ (Borská, 1978, s. 198)

Borská se během rozhovorů s rodinou učitele Hodíka nechala unést dalším zajímavým osudem „*... kniha, napíšu-li ji, nebude příliš stručná. Také moc exotického v ní čtenář nenajde. Nic víc a nic míň než osud jednoho Čecha.*“ (Borská, 1979, s. 364)

Knihu napsala. V roce 1984 vychází její další biografický román pod názvem *Osud jednoho Čecha*.

Napsáním *Doktorky z domu Trubačů* otevřela Borská téma, které se stalo základem její tvorby pro dospělé čtenáře v následujících desetiletích. Na sklonku 70. let 20. století se jí podařilo vydat apolitický román, který se vyhnul tehdy žádoucímu odsuzování první republiky i velebení Rudé armády a Sovětského svazu během druhé světové války. Jasně vyjádřila, že knihu o lidské síle a možnostech člověka není nutné provázat s aktuálně panující ideologií. To dosvědčuje i fakt, že po změně režimu Borská do původního textu vložila pouze několik informací, které dříve zaznít nemohly. Čtenáři její přístup pochopili a přijali, o čemž svědčí obliba knihy trvající více než čtyřicet let.

## 6 *Osud jednoho Čecha – Troufalý autor osud*

Již v závěru předchozí kapitoly byly objasněny okolnosti vzniku dalšího životopisného románu Ilony Borské. Myšlenka na jeho zpracování vyplynula přirozeně z jednoho ohlasu na vydání *Doktorky z domu Trubačů*. Borská získala od dcer bernartického učitele Hodíka množství materiálu, který přímo vybízel k sepsání dalšího zajímavého příběhu s možností dotknout se ještě jednou jeho prostřednictvím rodiny Di Lottiových. Podobně jako v předchozí kapitole provedeme v následujícím textu analýzu dalšího románu, přičemž se zaměříme na výraznější rozdíly v jednotlivých vydáních. Budeme sledovat příběh truhlářského učeníka, který nelehkou cestou získal vzdělání a poté i vytoužené povolání učitele. Na specifika románu v obou vydáních upozorníme prostřednictvím využívání jazykových prostředků, typů vyprávěče i práce s časovými rovinami. Náš pohled na knihu bude završen seznámením s dobovou kritikou. Sama Ilona Borská považovala román *Osud jednoho Čecha* za jakési volné pokračování *Doktorky z domu Trubačů*. (Borská, 1993b, s. 258–260) První podobnost obou románů můžeme nepochybně spatřovat v jejich zpracování. Borská využila totožného přístupu, vycházela co nejvíce ze všech dostupných faktů, knihy doplňovala o nově získané informace. Neodchýlila se ani od svého autorského stylu ve způsobu až reportážního vyjadřování. Další paralela existuje ve výběru hlavních postav, kdy autorka zaměřila pozornost na lidi, kteří prožili nevšední život plný zvrátů. Nejzávažnější důvod pro označení knih jako možných „volných dílů“ spočívá v osobním prolnutí životů hlavních postav obou románů. V poslední třetině *Osudu jednoho Čecha* se totiž rodiny Hodíkových a Di Lottiových setkávají vlivem okolností v Bernarticích, kde v blízkých osobních vztazích prožijí období let 1938–1945.

Román o Františkovi Hodíkovi vyšel poprvé v roce 1984<sup>31</sup> pod názvem *Osud jednoho Čecha*. Na rozdíl od *Doktorky* se nedočkal mnoha opakovaných vydání. Vyšel už pouze jednou, a to v roce 2000 pod názvem *Troufalý autor osud*. Toto přepracované vydání bylo výrazně doplněno o později zjištěná fakta. O důvodech přejmenování románu se autorka nikdy konkrétně nevyjádřila<sup>32</sup>. V obou titulech zůstalo obsaženo pouze stěžejní slovo „osud“. Volbu prvního titulu Borská vysvětluje v úvodu knihy následovně: „*Začala*

---

<sup>31</sup> Stejně jako *Doktorka* vycházel nejprve na pokračování v *Lidové demokracii*, a to již od roku 1982.

<sup>32</sup> U *Doktorky z domu Trubačů* Borská nikdy přejmenování titulu neřešila, přestože kniha vycházela opakovaně v průběhu 40 let.

*jsem psát příběh: tajemství jednoho života. Nebo ne, ať to nezní tak pateticky; řekněme raději, osud jednoho Čecha.*“<sup>33</sup> (Borská, 1984b) Vydání z roku 2000 je zakončeno názvem knihy: „*Ve skutečném životě se totiž dějí fantastické, naprosto nepravděpodobné věci, úžasné náhody (...) tak to si dokáže vymyslet jen troufalý autor osud.*“ (Borská, 2000, s. 252)

*Osud jednoho Čecha* je věnován „*Památce českého učitele Františka Hodíka a německého ševce Franze Manna.*“ (Borská, 1984b) Prostřednictvím této dedikace chtěla patrně autorka poukázat na skutečnost, že její obdiv mají charakterní lidé bez ohledu na jejich sociální status nebo národnost. *Troufalý autor osud* žádné věnování neobsahuje.

Z hlediska kompozice obsahuje první román 28 kapitol, druhý 32 kapitol, které jsou vždy rozčleněny na kratší podkapitoly, stejně jako tomu je v přechozích knihách Ilony Borské. Přepracované vydání nebylo pouze rozšířeno přidáním nových částí. Borská měnila názvy, pořadí i obsah jednotlivých kapitol,<sup>34</sup> k jejichž obsahu se dostaneme na následujících stranách této práce.

Oba romány obsahují rozdílnou obrazovou přílohu. Je vždy umístěna uprostřed knihy. *Osud jednoho Čecha* představuje 18 fotografií ze života učitele Hodíka a jeho rodiny, mezi nimi i fotografii Franze Manna, kterému je kniha věnována. Oproti tomu *Troufalý autor osud* obsahuje pouze 14 fotografií. Avšak Hodíka a jeho rodinu zobrazují jen čtyři z nich. Ostatní zachycují vedlejší hrdiny příběhu a reálie zmiňované v knize. Tři fotografie jsou spojeny s rodinou Di Lottiových.<sup>35</sup> Zcela opomenuty jsou fotografie z Hodíkova profesního působení. Tato obrazová příloha působí poněkud nekompaktně, poměr, kterým jsou fotografie zařazeny, jako by chtěl upřít čtenářovu pozornost opět k rodině Di Lottiových a upozadit vlastní příběh Františka Hodíka. *Osud jednoho Čecha* nedosáhl takové čtenářské obliby jako *Doktorka z domu Trubačů*, nabízí se tedy otázka, zda se i tímto způsobem autorka v přepracovaném vydání nesnažila „oživit“ zájem čtenářů o její tvorbu.

Obsahově vycházejí obě knihy z příběhu života „jednoho Čecha“ Františka Hodíka. *Osud jednoho Čecha* začíná popisem jeho učenických let ve Vídni před první světovou válkou, pokračuje líčením událostí z fronty, návratem do rodných jižních Čech po válce

---

<sup>33</sup> Navázala tak na svoje slova z doslovu k *Doktorce z domu Trubačů*, která jsou citována v na konci předchozí kapitoly této práce.

<sup>34</sup> Viz například kapitola *Cestovatelé k Panně Rozálii* – ve vydání z roku 1984 se jedná o první kapitolu, ve vydání z roku 2000 o dvacátou pátou kapitolu s naprosto odlišným obsahem.

<sup>35</sup> Jedná se stejné fotografie, které byly použity v některých vydáních *Doktorky z domu Trubačů*.

a následným odchodem za prací do Prahy. Při práci truhlářského dělníka se mu vlastní pílí podařilo získat maturitu a již během studia se v něm probudilo odhodlání změnit svůj život a stát se učitelem. Ve třicátých letech byl jako výpomocný učitel bez patřičného vzdělání překládán na různé školy v pohraničí, kde se již začínala tvořit ohniska budoucích národnostních konfliktů, které vyvrcholily odsunem českého obyvatelstva do vnitrozemí. Hodík nakonec získal v roce 1939 místo učitele na základní škole v Bernarticích u Tábora, kam se s celou svojí rodinou přestěhoval. Téhož roku se do Bernartic nastěhovala rodina Di Lottiových<sup>36</sup>. V 19. kapitole se Hodík seznamuje s Giorgiem Di Lotti a od té doby se příběh obou rodin začne prolínat. Hodík se stává rodinným přítelem i domácím učitelem Radbora Di Lotti, zároveň ve škole učí jejich dceru Drahušku, která k němu vzhlíží jako ke svému morálnímu vzoru, neboť Hodík neváhá během Protektorátu učit ve vlasteneckém duchu. Poslední dny války a ústup německé armády jsou vyličený podobně jako v knize *Doktorka z domu Trubačů* nevyjímaje tragickou smrt tří členů rodiny Di Lottiových i učitele Hodíka poslední den války. Kniha končí pohledem do rodin již dospělých dcer Františka Hodíka a vzpomínkami jeho bývalých žáků.

Román *Troufalý autor osud* si uchovává stejnou dějovou linii. Přepřacováním však došlo k napsání odlišného díla. Na některé odchylky jsme již upozornili dříve, nyní se zaměříme na konkrétní provedené úpravy v obsahu a kompozici podrobněji. První kapitola nás uvádí do situace společné vycházky a rozhovoru Hodíka a Giorgia Di Lotti, včetně jejich vzpomínek na minulost. Již z této úvodní kapitoly je tedy zřejmá snaha autorky jistým způsobem navázat na předchozí úspěšný román. Učednická léta ve Vídni, válečné události i návrat domů jsou podány v menším rozsahu než v původní verzi. Do těchto okamžiků vycházela autorka především z Hodíkových zápisků a deníků, z nichž přebírala informace o běhu událostí. V porovnávaných vydáních jim poskytla větší či menší prostor. Od 13. kapitoly knihy *Troufalý autor osud* začínáme nacházet další rozdíly v obsahu. Autorka do textu vkládá reakce okolí na *Osud jednoho Čecha* a přidává nové informace. Osobní polemiku s pisatelkou dopisu, který byl reakcí na *Osud jednoho Čecha*, vyjádřila v deváté kapitole nazvané *Nemám ráda snoby*. Po tomto odbočení se děj vrací opět do 30. let a sleduje osudy Františka Hodíka. Poté následuje kapitola číslo 11 nazvaná *Žít i za Valtra*, která čerpá z vyprávění rodinného příslušníka osoby figurující v prvním vydání. Následuje

---

<sup>36</sup> Vlasta Kálalová-Di Lottiová z Bernartic pocházela.

návrat do období, kdy se Hodíkovi a jeho ženě narodilo první dítě. Pobyt v Bernarticích až do konce války je popsán s úpravami podobně jako v původním vydání, Borská často změnila stavbu vět, obměnila slovosled, přestože smysl sdělení zůstal tentýž. Působí to jako snaha o neustálé vylepšování, jako by si sama ve chvílích přepracovávání neuvědomovala, že síla sdělovaného příběhu netkví v takových maličkostech.

Od 23. kapitoly se příběh Františka Hodíka a jeho rodiny mění na příběh přeživší Vlasty Kálalové-Di Lottiové. V následujících kapitolách autorka opakuje to, co již zachytila v *Doktorce z domu Trubačů*, Vlastiny cesty do USA a Norska, její snahu být nápomocná okolí i trpké zklamání ze samoty. Dále se věnuje osudům Vlastiných poválečných přátel, o nichž se v průběhu uplynulých let dozvíдалa z různých zdrojů. Poslední kapitola se vrací do rodiny Hodíkových dcer a Borská v ní vzpomíná na prvotní impuls napsat knihu o jejich otci. Tím byl ohlas Hodíkových potomků na vydání *Doktorky z domu Trubačů*. Symbolickou tečkou za příběhem je pak zapojení Hodíkovy vnučky do událostí Sametové revoluce v roce 1989.

Při porovnání obsahové stránky obou knih se nelze ubránit dojmu, že zatímco *Osud jednoho Čecha* je skutečně zachycením zajímavého života „obyčejného“ muže v období od Rakousko-Uherska až po konec druhé světové války, při práci na románu *Troufalý autor osud* jako by autorce už tento příběh sám o sobě nestačil. Udivující je mlčení o osudech manželky Františka Hodíka a jejich dětí v období, které následovalo po druhé světové válce. Připojení kapitol o doktorce Di Lottiové je nesystematické až nesmyslné. Osud jednoho Čecha jako by tím byl zastíněn osudem jiného člověka a původní záměr knihy se míjí účinkem.

Můžeme se pouze dohadovat, proč tomu tak bylo. Zda Hodíkovi potomci a manželka neměli zájem, aby se jejich poválečný život dostal na stránky knihy, nebo zda je tento postup výsledkem jisté deziluze, kterou Borská v devadesátých letech prožívala a cítila potřebu opřít se o svoji osvědčenou a nejúspěšnější knihu.

V lexikální oblasti se Borská u obou knih snaží navodit přesvědčivost popisovaného prostředí a situací použitím především němčiny „*Auf, nieder. Feuer!*“ (Borská, 1984b, s. 30) a francouzštiny „*Merci, je ne prendrai pas de potage.*“ (Borská, 1984b, s. 97) Češtinu Rakušanů a Němců přepisuje foneticky „*Nechoupej se, slyšíš? Stuj, dyž já k tobě mluvím!*“ (Borská, 1984b, s. 11) Můžeme objevit i slovní hříčky „*Also alle? Ale ale!*“ (Borská, 2000, s. 125) Často se setkáváme s exklamací „*A těch barev!*“ (Borská, 1984b, s. 17), enumerací

„Vrbátky, Dubany, Drozdov, Pivonín, Václavov, Žimrovice, Benkovice, Domoradovice, Podolí, Hlubočec – Určitě něco vynechala.“ (Borská, 1984b, s. 123) Pro Borskou je typická apoziopese, pro její vyjádření v tomto případě nepoužívá obvyklé tři tečky, nýbrž pomlčku „*Nejdřív to zbodnem a pak –*“ (Borská, 1984b, s. 49) Objevuje se metafora „...žena, trochu tuhá jako cínový vojáček...“ (Borská, 1984b, s. 98) a personifikace „...vane teplý vítr a hladí ji po tváři.“ (Borská, 1984b, s. 197)

Souhrnně však musíme konstatovat, že figury a tropy se v románech o učiteli Hodíkovi objevují v menším množství než v románech o doktorce Di Lottiové. V jeho příběhu nehraje roli exotičnost prostředí, při jehož popisu se použití rozmanitých literárních prostředků více nabízí.

Stejně jako v *Doktorce z domu Trubačů* pracuje Borská při vyprávění s časovými rovinami. Využívá opět anticipačních prostředků „*Ten sen se Bořivoji Žufanovi nikdy nesplní. Bude ve třetím semestru, až Němci zavřou české vysoké školy. Uprostřed války, na jaře 1942 zemře.*“ (Borská, 1984b, s. 178) „*Za mnoho let, až bude Františku Hodíkovi na jihočeské mezi vyprávět přítel Ital o svém rodném Cařihradě...*“ (Borská, 1984b, s. 24) Retrospektivu využívá například při zmínce o dědečkovi Drahušky Di Lottiové „*Vojenský soud v Praze-Střešovicích odsoudil dne 12. června roku 1915 učitele Jana Václava Kálala z Bernartic...*“ (Borská, 1984b, s. 230)

Ještě výraznější je střídání časových rovin v knize *Troufalý autor osud*. Již dříve byla zmíněna první kapitola románu, která čtenáře zavádí do 40. let 20. století, přičemž následující druhá kapitola se odehrává v roce 1916 a na ní chronologicky navazují další. Do současnosti autorka umísťuje svoje rozsáhlejší poznámky, kterými doplňuje a glosuje vlastní příběh<sup>37</sup>.

Dále autorka vstupuje do děje i drobnými komentáři „*Uložil papíry na dno zásuvky: po letech je doplní, přepíše na stroji. Pro mne.*“ (Borská, 2000, s. 51) Sama se tak stává nedílnou součástí vyprávěného příběhu.

---

<sup>37</sup> V románu *Troufalý autor osud* se jedná např. o 3. a 7. podkapitolu kapitoly VIII. *Škatule, škatule, hejbejte se*, část 5. a 7. podkapitoly v kapitole XXIII. *Na seznamu je celé městečko*, 7. podkapitola kapitoly XXVI. *My šťastní, kdo jsme přežili*, celá kapitola IX. *Nemám ráda snoby a XI. Žít i za Valtra* a závěrečné kapitoly románu.

Monology se v knize vyskytují jednak ve formě četných vnitřních monologů Františka Hodíka „...a to mám takhle prožít celý život? Řekněme, že si tu Bětušku opravdu namluvím. Že s ní budu chodit. A co dál? (...) No a co? Žijou tak milióny lidí. Jsem já snad něco jiného?“ (Borská, 1984b, s. 73) tak i autorky „Dál už není nic. Jenom otázka: byla to vůbec ona? Nepouštím se po falešné stopě?“ (Borská, 1984b, s. 91) Další monology jsou vyjádřeny formou dopisů. Není jich však mnoho, přestože Hodík zřejmě pěstoval živou korespondenci „Děti mu budou psát, jako za ním psaly dopisy ze všech škol, kde doposud učil.“ (Borská, 1984b, s. 132) a nejsou pro děj nijak zásadní „Drazí! Děkujeme Vám za lístky. Promiňte, že jsme hned neodpovídali – poslední dobou nebyli jsme s to. Napiši Vám dopis, jakmile budu mít kdy. Doufáme, že jste všichni zdraví, jako my zde.“ (Borská, 1984b, s. 144) Zdá se, že je spisovatelka zařadila dopisy do knihy spíše ze zvyku, aby zůstala věrná svému autorskému stylu.

Poměrně velká část textu je věnována faktografickému popisu dobových událostí. „Mezi I. a 10. říjnem 1938 vyklidilo Československo 37,4 procent území. Ztratilo přirozenou hráz svých hor a téměř polovinu průmyslu.“ (Borská, 1984b, s. 176) Nechybí ani exkurzy do vzdálenějších dějin „Roku 1848 žilo v Praze málo přes sto tisíc obyvatel (...) V obecních volbách v létě 1919 získala třicet procent sociální demokracie (Borská, 1984b, s. 74–75) Okamžiku, kdy je Hodík přeložen do školy v Javorníku, využívá autorka k poměrně obšírnému informování čtenáře o historii místního hradu „Roku 1428 dobyli hrad, který dosud patřil církvi, husité (...) V 16. století se tu těžilo stříbro. (...) Za třicetileté války pustošili Javorník Švédové (...) O sto let později se ovzduší města radikálně proměnilo.“ (Borská, 1984b, s. 155)

Atmosféra Mnichovské konference, situace v pohraničí a druhé světové války je přibližována pomocí citátů z tisku a projevů tehdejších politiků.<sup>38</sup> Protože Borská sama toto období zažila jako dítě žijící v pohraničí, dokázala do popisu těchto scén promítnout i vlastní zkušenost „...ještě jsem na vlastní oči viděla poklidné, boдрé soužití Čechů a Němců v pohraničním území (...) sousedské přátelství může zničit i někdo, kdo tam jakživ nebydlel.“ (Borská, 1993b, s. 258–260)

---

<sup>38</sup> V *Osudu jednoho Čecha* je Mnichovská konference zmíněna v kapitole XVI. *Odcizený domov*, výroky E. Háchy v kapitole XVI. *Přespočetný*, R. Heydricha v kapitole XX. *Temno*, E. Moravce v kapitole XXI. *Veřejné tajemství*.

V *Osudu jednoho Čecha* a jeho přepracování Troufalý autor osud dochází ke střídání vypravěčů a vypravěčských forem. U vlastního příběhu převažuje er-forma, především v první polovině knihy, která vychází z deníkových zápisků Hodíka. Čtenář je však poměrně často vtahován do děje prostřednictvím du-formy „*Hlava je tupá a všechno ti padá z ruky (...) Spi, spi, slyším, jak hrkotají konve. To jsou mlékaři. Oddechneš si: jsou to mlékaři.*“ (Borská, 1984b, s. 219) Ich-forma je využívána při odkrývání podkladů pro román, například ohledně údajů o první Hodíkově ženě „*Před půl rokem jsem neznala ani její křestní jméno.*“ (Borská, 1984b, s. 119) nebo „*Nezbylo mi, než vcelku stručně vyličit známé okolnosti: jak se poznali, vzali a rozešli.*“ (Borská, 2000, s. 71) a reakcí na první vydání románu „*Knížka byla pár měsíců na světě a já jsem dostala korespondenční lístek.*“ (Borská, 2000, s. 81) Výrazněji se ich-forma projevuje v knize *Troufalý autor osud*, a to vzhledem k množství přidáných kapitol, které monitorují pátrání následující až po prvním vydání.

Dobovou kritikou byl v roce 1984 *Osud jednoho Čecha* přijat vstřícně. Přestože sama Borská se snažila období první republiky i války popisovat bez Hodíkovy příslušnosti k názorům politických stran a snažila se zdůrazňovat jeho lidské kvality, ohlasy v tisku příznivě hodnotily příběh prostého dělníka z venkova, který nelehkou cestou získal vzdělání a angažoval se v protinacistickém odboji. „*František Hodík byl levicově orientovaný venkovský učitel, obětavě a neheroicky plní své úkoly, které považoval za svoji samozřejmou povinnost.*“ (Mourková, 1984, s. 10) V avízu o počátku otiskování románu na pokračování byl čtenářům Lidové demokracie v roce 1982 slibován „*... poutavý příběh nejen jednoho Čecha, ale i osudy českého národa, českých lidí, které nic nezlomí a kteří vždy a za každých okolností zůstávají věrni svému lidství, a především svému češství.*“

*Troufalý autor osud* vydán v roce 2000 však nedokázal čtenáře ohromit ani strhnout. Návrat k předchozím dvěma úspěšným románům pomocí jejich spojení se tak spíše nezdařil. Aleš Haman (2001, s. 21) se o románu vyjádřil, že „*...osud knížky nebude asi záviset na troufalosti, s níž autorka věří na možnost návratu k tomu, co je již anachronismem.*“ Příběh, který zaujal čtenáře v omezené nabídce vydávaných knih v 80. letech 20. století, nedokázal v roce 2000 vzbudit výraznější zájem nových čtenářů. V konkurenci jiných hrdinů a jejich zajímavých osudů již „osud jednoho Čecha“ nebyl dostatečně atraktivní a snaha autorky zaktualizovat příběh doplněním nových kapitol a přepracováním knihy vyšla naprázdno.



Navzdory výše uvedené výtce lze konstatovat, že se příběh Františka Hodíka (zvláště jeho první vydání) úspěšně zařadil po bok předchozího biografického románu, dokreslil jeho atmosféru, doplnil chybějící informace. Téma druhé světové války bylo i počátkem 80. let pro umělce stále aktuální. Ilona Borská dokázala pojmout „*Osud jednoho Čecha*“ podobně jako román o doktorce Di Lottiové, a to s důrazem na lidské vlastnosti a charakter hrdinů, jež vykreslila v atmosféře doby, aniž by se nechala příliš ovlivňovat aktuálně panujícími poměry v socialistickém Československu.

## 7 Příběh staršího bratra – Poutník pod hvězdami

U následujícího životopisného románu Ilony Borské můžeme pozorovat mírný odklon od románů předchozích. Jednak v oblasti tématu, jednak ve způsobu zpracování. Na tyto odlišnosti se zaměříme v této kapitole. Na konci 80. let vydala Ilona Borská další životopisný román. Tentokrát však svoji pozornost neupřela na neznámého a zapomenutého hrdinu, ale na veřejně známou osobnost, jejíž jméno v povědomí veřejnosti existovalo. O románech zabývajících se osudem Josefa Čapka se však v této práci alespoň krátce zmíníme, protože i jeho osobnost může být v širším pohledu vystižena adjektivy jako opomenutý, nedoceňovaný a upozadřovaný...

Motivaci k sepsání románu právě o tomto hrdinovi Ilona Borská vysvětluje v Doslovu. V roce 1962 napsala o J. Čapkovi příspěvek, který poté ocenila osobním dopisem jeho manželka Jarmila „... s léty jsem k tomu dopisu čím dál víc pociťovala dluh. Chtěla bych ho aspoň trochu splatit touto knížkou.“ (Borská, 1987, s. 345) Vhod jí přišla nabídka vydání v edici Životopisy nakladatelství Albatros „Životopisná edice Albatrosu poskytovala možnost bohatých ilustrací: dohodli jsme se, že pro ni napíšu nějakého malíře. Vybrala jsem si Josefa Čapka.“ (Borská, 1993, s. 260) Zdá se, že vydání knihy<sup>39</sup> bylo načasováno k výročí Čapkova narození<sup>40</sup>. Její nápad byl úspěšný, kritiky knihu hodnotily kladně. „Ilona Borská ve svém Vyprávění o Josefu Čapkovi (jak zní podtitul) zvolila formu opravdu vhodnou. Pokusy o čapkovský životopisný román zatím vždy poněkud zklamaly. Kniha důstojně reprezentuje jubileum nejen textem (...), ale i výběrem dokumentárních fotografií a reprodukcí obrazů a kreseb.“ (Fetters, 1988, s. 2)

S předchozími životopisnými romány Ilony Borské má *Příběh staršího bratra*<sup>41</sup> (1987) několik společných rysů, ale svým způsobem se od nich liší. Zásadní odlišnost vyplývá právě z osobnosti hlavního hrdiny. Zatímco v knihách o doktorce Di Lottiové a učiteli Hodíkovi sepisovala Borská jejich osudy jako „objevitel“, román o Josefu Čapkovi vychází především z mnoha již dříve zpracovaných literárních podkladů. V prvním vydání Borská uvádí 19 literárních pramenů, z nichž v knize čerpala (Borská, 1987, s. 349),

---

<sup>39</sup> Román nejdříve vycházel na pokračování v Lidové demokracii, stejně jako předchozí romány I. Borské.

<sup>40</sup> Josef Čapek se narodil 23. 3. 1887 v Hronově.

<sup>41</sup> Přepřelovaná kniha vyšla pod názvem *Poutník pod hvězdami* v letech 2004 a 2018.

v dalších vydáních seznam ještě rozšiřuje<sup>42</sup>. Borská tedy v případě *Příběhu staršího bratra* neodhaluje zásadním způsobem osud svého hrdiny, nehledá a nezpovídá pamětníky, nezískává nová svědectví. Má k dispozici dostatek podkladů, na jejichž základě vytváří příběh osobnosti, jejíž jméno sice všichni znají, avšak spojují si ho nejčastěji s výraznějším a proslavenějším Karlem. Karel má však významné místo i v této knize, která je „Josefova“. Š. Vlašín (1988, s. 382) upozorňuje, že „...celou knihou se prolínají také životní osudy Karla Čapka, který je do děje promítnut od mládí až do smrti.“ Další rozdíl spočívá v práci s obrazovým materiálem. První vydání je bohatě ilustrováno samotným Josefem Čapkem. Obsahuje několik desítek jeho kreseb z let 1910–1939 a v obrazové příloze 33 olejomalb z celého jeho tvůrčího období. Kniha tak působí velmi autentickým dojmem.<sup>43</sup> Na rozdíl od jiných románů o zapomenutých hrdinech obsahuje *Příběh staršího bratra* mnoho fotografií z osobního života Josefa Čapka i celé jeho rodiny včetně Karla. Toto zpracování kladně hodnotil ve své recenzi L. Vacina (1988, s. 2), který o knize uvádí, že „...příjemně překvapuje množstvím známých, ale především neznámých obrazů a kreseb a jejich barevností i množstvím dokumentárních fotografií zejména z rodinné pozůstalosti.“

Typický autorský rukopis Borské zůstává zachován i v tomto románu, který se od předchozích v mnohém liší. Můžeme ho vypožorovat především v uvádění přesných dat a popisu dějinných událostí, v citaci korespondence<sup>44</sup> a úryvků z děl Josefa i Karla, z dobového tisku. Zachováno je i členění kapitol na kratší podkapitoly. Stejně jako u *Osudu jednoho Čecha* Borská v přepracovaném vydání výrazně změnila názvy kapitol a poměrně značně upravila text. Například kapitola XVIII. *Deset dnů v SSSR* obsažená v prvním vydání se od paralelní kapitoly v přepracovaném vydání odlišuje nejen názvem<sup>45</sup>, ale i obsahem. Úpravy Borská provedla i v závěru románu, který popisuje konec života Josefa Čapka v koncentračním táboře Bergen – Belsen.

Rozdíl můžeme spatřovat ve zpracování knihy. Román plyne chronologicky, bez výraznějších časových přesunů. Převažuje er-forma, která není s ich-formou propletena

---

<sup>42</sup> Jedná se jak o soubory osobní korespondence vydané bratry Čapky, tak i o vzpomínky jejich sestry a dalších osobností literárního světa – např. E. Basse, J. Koptý, F. Langer, J. Seiferta, případně dříve vydaných bibliografií a knih.

<sup>43</sup> Další vydání obsahují pouze omezený počet olejomalb a několik málo kreseb.

<sup>44</sup> Včetně obrazové přílohy s autentickým rukopisem J. Čapka.

<sup>45</sup> V *Poutníkovi pod hvězdami* se kapitola nazývá *Májový maraton*.

v takové kvantitě jako v přechozích románech. Zachována zůstává výrazná du-forma, která čtenáře vtahuje do děje. Z celkového textu je zřejmý větší odstup vypravěče.

V jazykové oblasti nemůžeme ve větší míře pozorovat tropy a figury, kterými hýřil například popis prostředí cizokrajného Bagdádu. Román je vyprávěn spisovným jazykem, ani v přímé řeči či monologích postav nenalezneme v této oblasti výraznější výstřelky.

V Doslovu k *Příběhu staršího bratra* připodobňuje Ilona Borská osud Josefa Čapka k osudu Antoine de Saint-Exupéryho. „*Oba dokázali být chápaví, nenápadně moudří a usměvavě hrají ve svých knížkách pro děti (...) oba v duši tuláci, už jen ze samotné lásky ke světu, ke svobodě, oba dva přitom odpovědní až do krajnosti, až do konce (...) neměli pohřeb a nemají hrob. Nikdo je neviděl mrtvé; i v tom jsou si podobní. Zmizeli. Nechali nám každý své dílo.*“ (Borská, 1987, s. 344–345) O souznění a podobném pohledu na svět obou mužů svědčí kromě výše uvedeného i citáty z jejich děl, které Borská zařadila před vlastní text knihy.

Ilona Borská vytvořila svým románem o Josefu Čapkovi čtivou knihu nejen pro mládež, ale pro všechny zájemce o kulturní a literární život v období první republiky. Kniha ukazuje oba bratry Čapky nejen z jejich umělecké, ale především lidské stránky. Splnila tak zcela nepochybně svůj cíl přiblížit a připomenout život „staršího bratra“ Karla Čapka široké veřejnosti.

Pokud s trochou nadsázky řekneme, že hrdinové předchozích románů došli k autorce sami a náhodou, u knihy o Josefu Čapkovi tomu bylo jinak. Život tohoto umělce si ke zpracování Borská vybrala na základě vlastního rozhodnutí, román vznikl „na zakázku“ pro nakladatelství Albatros. Neznamená to, že by tím byl román nějak degradován, naopak. I z této knihy je cítit vřelý osobní vztah autorky k dalšímu zapomenutému hrdinovi. Ilona Borská zpracovala příběh J. Čapka precizně a se smyslem pro všechny historické detaily. Využila v tomto případě mnoho dostupných informací a čerpala z dříve vydaných děl. Velký důraz položila na vylíčení rodinných vztahů, čímž kniha získala na čtivosti a atraktivitě. Přesto nesklouzla k tomu, co dnes nazýváme „bulvárností“. Knihu Ilony Borské můžeme tak i dnes vnímat jako seriózní zachycení tvůrčího i osobního života předčasně zemřelého výtvarníka a spisovatele.

## 8 *Kdo byl Hamza? – Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět*

V této kapitole se budeme věnovat poslednímu ze zapomenutých hrdinů životopisných románů Ilony Borské. V tomto románu se Borská výjimečně nedotkla období druhé světové války, neboť MUDr. Hamza zemřel již v roce 1930. S osobnostmi předchozích děl má však mnoho společné. S doktorkou Kálalovou ho spojuje lékařská profese, s Františkem Hodíkem pedagogická činnost a s Josefem Čapkem umělecká tvorba. Společným rysem všech je pak touha být prospěšný svému okolí, pomáhat potřebným, ulehčovat lidem v obtížných životních situacích. Autorka prokázala, že ani ve vyšším věku neztratila touhu objevovat a zaznamenávat zapadnuté osudy. Posledním z biografických příběhů Ilony Borské je kniha, která vyšla v roce 1992 pod názvem *Kdo byl Hamza?* a v roce 2006 pod názvem *Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět*. Ústřední postavou je osobnost MUDr. Františka Hamzy, který byl činný v mnoha oborech<sup>46</sup>, ale nejvýznamnější bylo jeho lékařské působení v Luži u Košumberka, kde založil sanatorium pro nemocné tuberkulózou. Této oblasti jeho života věnuje Borská ve své knize hlavní pozornost. Mimo to popisuje jeho studentská léta, zmiňuje občanský a rodinný život a také jeho další osudy po odchodu z Luže do Brna, kde Hamza působil jako profesor na Masarykově univerzitě.

V období první světové války napsal František Hamza svůj neznámější román *Šimon kouzelník*, který vypráví o osudech kněze z jeho rodného kraje z počátku 19. století. V XVI. kapitole interpretovaného románu Ilony Borské jsou zmíněny dohady ohledně předlohy identity hlavní postavy, které se po vydání *Šimona kouzelníka* objevily. Ale jak Borská (1992a, s. 132) podotýká „... *Šimon kouzelník není životopisný román*.“ Přestože tehdejší literární kritiky byly rozporuplné, román si získal u čtenářů oblibu a byl opětovně vydáván, naposledy v roce 1970.

Kniha o doktoru Hamzovi vyšla až v roce 1992, ale úmysl zabývat se osudy dalšího zapomenutého hrdiny vyjádřila Borská již v roce 1985 v rozhovoru pro časopis *Vlasta*. „...*od gymnázia jsem znala data jeho narození a pár knížek, které napsal. (...) A najednou se mi potkaly dvě známé věci: spisovatel Hamza a Luže. Do té doby jsem totiž netušila, že patří k sobě. Myslím, že to asi bude poslední z mých životopisných knížek.*“ (Borská, 1985, s. 19)

---

<sup>46</sup> Kromě jiného vykonával dvě volební období funkci starosty města a rovněž byl literárně činný.

Již před napsáním knihy autorka tedy vědomě uzavírala svoji éru biografických románů, což potvrdila i po ukončení práce na knize. „*Kapitolu svých „románů faktu“ jsem tím však uzavřela. Nejenom proto, že spolykají tolik času a já nevím, kolik mi ho zbývá, ale především už není nutné, vyjadřovat se jinotajně, v analogiích.*“ (Borská, 1993b, s. 260)

Vydání z roku 1992 je takřka totožné s vydáním z roku 2006. Textu předchází poděkování autorky za pomoc při práci na knize, a to jak konkrétním osobám, tak i souhrnně zaměstnancům léčebny, knihovny, archivu a muzea. (Borská, 1992a, s. 5) Text je shodně rozčleněn do 22 kapitol bez názvu<sup>47</sup>. Kapitoly jsou dále členěny do číslovaných podkapitol. Příběh doplňuje několik fotografií, které jsou v knize řazeny chronologicky. První vydání obsahuje 9 fotografií MUDr. Hamzy nebo prostředí, v němž působil. Druhé vydání je obohaceno o 5 dalších fotografií a snímek pohlednice sanatoria v Luži. Dále jsou shodně zařazeny dvě ukázky rukopisů, první adresovaný Hamzovi od jeho příbuzného a druhým je náčrt prvních poznámek, které si Hamza udělal ke svému románu *Šimon kouzelník*.

Nejvýraznější změnou se tak jeví odlišná volba titulu u jednotlivých vydání. Volbou názvu prvního vydání chtěla Borská patrně podnítit zvědavost čtenáře, neboť veřejnosti jméno MUDr. Hamzy nebylo obecně známo a také vznést otázku, na níž se snaží celou svojí knihou odpovědět. Proč tento titul při druhém vydání změnila a nahradila ho citátem z Talmudu, nevíme. Zcela nepochybně však titul *Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět*<sup>48</sup> výstižně vystihuje záslužnou činnost doktora Hamzy v oblasti léčby tuberkulózních pacientů.

Další textové úpravy však na rozdíl od přechozích románů Borská v tomto případě takřka nedělala. Buď z důvodu, že se jí nepodařilo získat žádné nové materiály a informace, nebo již nechtěla nebo nemohla věnovat další úsilí na přepracovávání již jednou vydaného románu.<sup>49</sup> Výjimkou je například informace, která byla v podobě krátkého odstavce přidána do druhého vydání „*Roku 2005 se mi ozval telefonicky doktorův potomek...*“ (Borská, 2006, s. 87)

Při práci na románu Borská využila stejných postupů jako v předešlých knihách. Sled a průběh událostí opírá především o svědectví pamětníků. „*...ještě jsem některé Hamzovy*

---

<sup>47</sup> Ve všech předchozích románech byly kapitoly vždy pojmenovány.

<sup>48</sup> Titul je uváděn v této podobě, ačkoli na obálce knihy je pouze jeho první část *Kdo zachránil jeden život*.

<sup>49</sup> Druhé vydání vyšlo v roce 2006, tedy rok před její smrtí.

*pacienty zastihla – víc než osmdesátileté. Jejich děti a vnuky určitě ani nenapadne, že také za svůj život vděčí jednomu východočeskému lékaři.*“ (Borská, 1990, s. 21) a o dějinné události, dobové písemné materiály a dochovanou korespondenci.

Vlastní příběh doktora Hamzy Borská rozvíjí od druhé kapitoly podle osvědčených postupů. Popisuje jeho mládí, studentská léta konce 19. století, současně připomíná a komentuje dobovou politickou situaci „...získali Češi znovu českou univerzitu. Neměli ji dvě a půl století. Její návrat znamenal víc než pouhou výuku v rodné řeči: ...“ (Borská, 1992a, s. 27) nebo „Roku 1889 se staví sté výročí Velké revoluce. Paříž připravuje světovou výstavu...“ (Borská, 1992a, s. 30), případně „Koncem léta 1891 zemřel v Praze Jan Neruda. To dokáže snad jen satirik, umřít si v době, kdy vrcholí národní radovánky.“ (Borská, 1992a, s. 35)

Osud lékaře Hamzy se v knize na několika místech prolíná s rodinnými osudy vypravěče. Úvodní kapitola popisuje příběh rodiny, která byla tuberkulózou také zasažena, jakoby zdůvodňuje souvislosti, proč byla kniha napsána. Jméno doktora Hamzy padne až v poslední části kapitoly „A třebaže tím nic nemohu napravit, vydám se sama na cestu za doktorem Hamzou.“ (Borská, 1992a, s. 21)

Kniha vede tradičně jakýsi pomyslný dialog se čtenářem i sama se sebou. Pokládá mnoho otázek. Na některé ihned sama odpovídá „Vnímali varovné signály? Sotva.“ (Borská, 1992a, s. 99) „Jak přišel vlastně právě na Luži? Připadá mi pravděpodobné, že ...“ (Borská, 1992a, s. 53), jiné nechává otevřené spekulacím „Co by asi bylo (...) nepotkat tenkrát v Užhorodě Hamzu?“ (Borská, 1992a, s. 141)

Prostřednictvím závorek v textu Borská glosuje události i svoje vlastní myšlenky, často s notnou dávkou ironie „Z nároží a náměstíček mizí (jaká škoda!) staré kašny, zavádí se (jaká vymoženost!) vodovod.“ (Borská, 1992a, s. 27), „Tajně. Ale kde? (Vzácná situace: nenašel se donašeč.)“ (Borská, 1992a, s. 34)

Dokumentárnost románu je umocňována citací statistik „Statistika léčebny za léta 1901–1902 vykáže podle povolání rodičů 16 dětí tovární, 367 dětí továrních dělníků, 3 děti advokátů, 109 dětí sluhů, 14 dětí lékařů, 195 dětí posluhovaček. Také 3 děti žebráků a 388 úplných sirotek...“ (Borská, 1992a, s. 64), ukázkami z dobového tisku, osobní i úřední korespondence.

Autorka opět zdůrazňuje svoji svázanost v tom, že se snaží v co největší míře držet faktů a v příběhu nehodlá popouštět uzdu fantazii, přestože by se to leckdy samo nabízelo „*Kdybych si ten příběh vymýšlela...*“ (Borská, 1992a, s. 29) Popisuje průběh svého pátrání po archívech „*Chytala jsem se každé stopy (...) Uvažovala jsem (...) Ten dopis rozluštím...*“ (Borská, 1992a, s. 38) a nad svým údělem si sama posteskně „*Životopisec aby bojoval s legendami jak svatý Jiří se saní:*“ (Borská, 1992a, s. 43)

V časové rovině využívá dle svého zvyku jak retrospektivu „*Dávno, za mládí jejich dědů, na podzim roku 1817, objevil muž jménem Václav Hanka...*“ (Borská, 1992a, s. 28), tak anticipaci „*Šest let potom, roku 1901, bude mezi prvními hosty, které Hamza pozve do nově otevřené léčebny, právě Masaryk.*“ (Borská, 1992a, s. 29)

Ilona Borská nebyla jediným spisovatelem, kterého život MUDr. Hamzy podnítil k tvorbě. Adolf Branald napsal svoji povídku o Hamzově léčebně *Bílý prapor na Košumberku*, kterou začlenil do knihy *Ztráty a nálezy*, již v roce 1962. V roce 2008 vyšla kniha Věry Linhartové *Skutkem a pravdou milovat lidi*, která se rovněž věnovala osobnosti Františka Hamzy jako lékaře i jako člověka. (Hamzova odborná léčebna pro děti a dospělé, ©2021)

Románem *Kdo byl Hamza?*, resp. *Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět*, skončila etapa životopisných románů v tvorbě Ilony Borské.

Kniha o MUDr. Hamzovi je oproti předcházejícím románům více popisná, neobsahuje tolik dialogů a konstruovaných situací. Přesto Borská na základě systematického a pečlivého shromáždění materiálu dokázala i tímto svým posledním životopisným románem, že jako spisovatelka dokáže využít všech možností, které jí tento žánr poskytuje.



## 9 Současný čtenářský zájem o osudy neznámých hrdinů

Ilona Borská se až do své smrti v roce 2007 aktivně účastnila kulturního života, poskytovala rozhovory, vyjadřovala se ke svým dílům i aktuálním událostem, jezdila na besedy se čtenáři. Její jméno se často objevovalo v tisku. Tento fakt je zřejmý i z České literární bibliografie (Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, v. v. i., 1947-2021/), kdy po zadání autorčina jména získáme 300 odkazů na její tvorbu, články, rozhovory, medailony, recenze apod. již od jejího nejranějšího tvůrčího období<sup>50</sup>, avšak z období od roku 2008 do současnosti nalezneme odkazů pouze deset.

V roce 2009 se sice v anketě diváků České televize (© Česká televize, 1996-2021)) *Kniha mého srdce*, v níž hlasovalo 322 881 diváků, umístila *Doktorka z domu Trubačů* na 70. místě za románem E. M. Remarqu *Nebe nezná vyvolených*, ostatní romány se do první stovky nedostaly.

Tento nejznámější titul *Doktorka z domu Trubačů* vyšel dvakrát jako audiokniha. Poprvé v nakladatelství Radioservis v roce 2017. Nahrávka pochází z roku 1981 a jednalo se pouze o výběr některých kapitol z románu. Podruhé knihu již jako celek namluvila Jana Stryková v roce 2020. (Audiolibrix, ©2012-2021) V současnosti se milovníci literatury dělí o své názory na knihy na tematických internetových stránkách. Biografické romány Ilony Borské jsou na nich vysoce oceňovány. Pro příklad můžeme uvést hodnocení čtenářů stránek *Databáze knih*. (Databazeknih.cz, ©2008-2021) Nejčastěji hodnocenou knihou je *Doktorka z domu Trubačů* – je k ní vytvořeno 613 komentářů, spokojenost čtenářů s knihou dosáhla 92 %. I ostatní knihy si udržují vysokou úroveň hodnocení. (*Osud jednoho Čecha (Troufalý autor osud)*<sup>51</sup> – 59 hodnocení, 91 %, *Kdo zachránil jeden život* – 59 hodnocení, 86 %, *Příběh staršího bratra* – 76 hodnocení, 92 %, *Kdo byl Hamza* – 14 hodnocení, 86 %, *Trůn, na kterém se stojí* – 17 hodnocení, 93 %)

Lze tedy konstatovat, že biografické romány Ilony Borské nejsou čteny nějak masově, ale ten, kdo se k jejich četbě dostane, bývá většinou se čtenářským zážitkem velmi

---

<sup>50</sup> Nejstarší odkaz je z roku 1949.

<sup>51</sup> Obě vydání jsou hodnocena jako jedna kniha.

spokojený. Velkou roli pro prvotní setkání s románem Ilony Borské hraje osobní doporučení jiných čtenářů.

I v komentářích se čtenáři ke knihám v souladu s procentuálním hodnocením vyjadřují převážně kladně. Oceňují především zajímavý příběh, přes všechny události uchování optimistického pohledu na svět, autorský styl I. Borské. Nejvíce ovšem i po desítkách let čtenáře uchvacují osobnosti hlavních „zapomenutých“ hrdinů. Některým čtenářům nevyhovuje zpracování knihy či styl I. Borské, k síle jednotlivých příběhů se však i přes tyto výhrady vyjadřují s obdivem i po desetiletích od prvního vydání. Svoje místo si tak biografické romány Ilony Borské uchovaly i v konkurenci mnoha dalších hrdinů současné životopisné prózy.

Ani nové biografické romány vydávané v 21. století nestojí stranou zájmu čtenářů. Úspěšné tituly se však zaměřily na poněkud jiný typ hlavních hrdinů. Oblíbenými postavami dnešní biografické literatury jsou umělci, které bychom mohli označit jako „polozapomenuté“. Jedná se o osobnosti především z kulturního života, o nichž má veřejnost povědomí, jsou všeobecně známé, nicméně podrobnější informace o jejich životě i tvorbě jsou čtenářům odhalovány až s odstupem let. Jako příklad můžeme uvést *Dějiny světla* (2013) J. Němce, *Básníka* (2014) M. Reintera nebo knihu *Suzanne Renaud: Petrkov 13* (2014) od L. Tučkové. (Fialová, 2015, s. 10–11)

## Závěr

Cílem práce bylo zmapovat část tvorby Ilony Borské. Podrobně byly interpretovány všechny její biografické romány, které vykazují jak společné, tak některé rozdílné znaky.

Společným a nejvýraznějším rysem všech interpretovaných románů je použití vysokého podílu faktů. Autorka ke každé knize vyhledávala a shromažďovala materiály po dobu několika let. Projevila se její snaha o co největší historickou věrohodnost. Použitím dialogů a rekonstruováním situací pouze dokresluje události, které se dle dochovaných svědectví a písemných materiálů hrdinům jejích knih skutečně udály. Tento přístup je ještě zdůrazněn používáním autentických fotografií, citací dopisů, tisku i úředních materiálů. Sama autorka se v mnoha rozhovorech vyjádřila o své práci jako o výsledku sběru informací, pomocí nichž se snaží co možná nejvěrněji a nejdetailněji konstruovat životy svých hrdinů. Jako nejtypičtější rys biografických románů Ilony Borské můžeme tedy uvést snahu o co největší dokumentárnost.

Romány jsou psány obdobným jazykem, liší se pouze použitou slovní zásobou (sportovní slang, cizojazyčné výrazy) podle prostředí, v němž se odehrávají. Pro všechny romány je charakteristické množství vznesených otázek, nedokončenost myšlenek, exklamace. Borská používá ironii, nešetří čtenáře a často ani samotné postavy románu.

Nadhled nad životními situacemi a kritické, někdy až trochu jízlivé hodnocení, nalézáme napříč všemi tituly. Jako další typický rys můžeme uvést takřka neustálé vedení pomyslného dialogu se čtenářem, které občas připomíná až jakési „poměřování sil“. Na opačné straně je však pomocí množství otázek, vsuvek a závorek vyjadřována pochybnost nad oprávněním soudit jednání druhých.

Další společný rys, který byl v práci několikrát zdůrazněn, je společná podstata všech hlavních hrdinů. Borská nechtěla vytvářet jednostranně kladné hrdiny, nezamlčovala diskutabilní či problematické stránky jejích dílčích činů či povah. Všem je shodná neústupnost a jistá tvrdohlavost, všichni měli sílu nepoddát se osudu a snažili se žít život podle svých rozhodnutí.

Podobnost osudů hrdinů tří románů můžeme pozorovat v jejich tragickém konci života v samém závěru války. Rodina doktorky Di Lottiové byla zastřelena společně s Františkem Hodíkem 8. května 1945, Josef Čapek umírá v nezjištěný den pouze pár dní před osvobozením tábora spojeneckou armádou. Všichni tito hrdinové mají společný nejen závěr

života. I jeho průběh je vždy nečekaný, fascinující svými změnami. Z dcery venkovského učitele se stává lékařka v Orientu, z truhlářského dělníka vlastenecký učitel, z odstrkovaného, nenadaného dítěte obdivuhodný malíř a v dospělosti rovnocenný soupevník svého proslavenějšího bratra. U příběhu Evy Bosákové a Františka Hamzy se sice nejedná o zobrazení tak výrazných životních zvrátů, ale důraz je kladen na jejich houževnatost, píli a cestu za vytyčeným cílem.

Borská svými romány ukázala, že velká osobnost se může zrodit v jakémkoli prostředí a záleží pouze na osobním odhodlání a víře ve vlastní síly při překonávání překážek. Zároveň v prvních dvou biografických románech vzniklých v limitujícím ovzduší 70. let 20. století dokázala využít čtenářsky atraktivního prostředí a vtáhnout čtenáře do světa vrcholového sportu a exotického Orientu. Volbou hlavních hrdinů se dokázala vyhnout politické tendenčnosti a zároveň zaujmout čtenáře i odbornou kritiku. S hlavními hrdiny prvních dvou biografických románů se Borská osobně setkala a postup psaní knih s nimi mohla konzultovat. Hlavní postavy ostatních románů již nemohly do tvůrčího procesu Borské zasahovat, ani ho ovlivňovat či usměrňovat.

Z románů o zapomenutých hrdinech nejvíce vybočuje příběh Josefa Čapka, a to jednak vlastní volbou této osobnosti, jednak způsobem sběru materiálů pro román. Podobně můžeme z tohoto úhlu pohledu nahlížet na titul o Evě Bosákové. Borská při práci na knize *Trůn, na kterém se stojí* vycházela především z osobních rozhovorů s touto atletkou. Kniha jako jediná nepátrá v minulosti, všechny osobní i společenské události byly uchovány v osobní paměti hlavní hrdinky i autorky. Kniha tedy nejvíce ze všech připomíná reportáž, tedy oblast, které se Ilona Borská dlouhá léta věnovala.

Přestože v mysli většiny čtenářů bude zřejmě Ilona Borská spojena převážně s tvorbou pro děti, nelze říci, že by její biografické romány stály úplně stranou zájmu. Morální vlastnosti hrdinů jejích knih oslovují i čtenáře 21. století. Bohužel nikdy nedošlo k filmovému zpracování žádného z románů, což by byl jistě popud k tomu, aby její dílo vyhledávalo i v současnosti více čtenářů.

Borská se nikdy netajila tím, že životní osudy jejích hrdinů pro ni byly inspirativní, obdivovala je a svým způsobem s nimi vnitřně souzněla. To je ostatně důvod, proč o nich psala. Dvacet čtyři let po její smrti můžeme konstatovat, že s hrdiny svých knih i sama tato autorka částečně sdílí onu „zapomenutost“, která ji vždy uchvacovala. Vrchol čtenářského zájmu dosahovaly romány Ilony Borské v období bezprostředně po svém vydání. Ve své

knize *Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět* Borská (2006, s. 154) píše: „Čtenářský zájem po sedmdesáti letech. Je to málo? Já bych s tím byla spokojená.“ Přestože přední příčky prodejnosti tituly Ilony Borské zcela jistě nikdy neobsadí, i po takřka padesáti letech objevují její romány, byť spíše náhodou nebo na doporučení, stále nové generace čtenářů. Ilona Borská může být spokojená.

Tato bakalářská práce si kladla za cíl zmapovat část tvorby Ilony Borské, analyzovat a interpretovat její biografické romány o neznámých hrdinech. Snad i moje práce přispěje k tomu, že „pozapomenutou spisovatelku“, sběratelku nevšedních osudů obyčejných hrdinů, naleznou i další čtenáři.

## Seznam použitých informačních zdrojů

### Primární literatura

- BORSKÁ, Ilona, 1975. *Trůn, na kterém se stojí*. Praha: Mladá fronta.
- BORSKÁ, Ilona, 1978. *Doktorka z domu Trubačů*. Praha: Mladá fronta.
- BORSKÁ, Ilona, 1979. *Doktorka z domu Trubačů*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta.
- BORSKÁ, Ilona, 1984a. *Doktorka z domu Trubačů*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad.
- BORSKÁ, Ilona, 1984b. *Osud jednoho Čecha*. Praha: Mladá fronta.
- BORSKÁ, Ilona, 1987. *Příběh staršího bratra: Vyprávění o Josefu Čapkovi*. Praha: Albatros.
- BORSKÁ, Ilona, 1992a. *Kdo byl Hamza?* Praha: Marsyas, ISBN 80-900-2628-1.
- BORSKÁ, Ilona, 1993a. *Doktorka z domu Trubačů*. 4. vyd. Praha: Motto. ISBN 80-901-3388-6.
- BORSKÁ, Ilona, 2000. *Troufalý autor osud*. Praha: Motto. ISBN 80-724-6076-5.
- BORSKÁ, Ilona, 2004. *Poutník pod hvězdami: příběh Josefa Čapka*. Praha: Motto. ISBN 80-724-6261-X.
- BORSKÁ, Ilona, 2006. *Kdo zachránil jeden život, zachránil celý svět*. Praha: Motto. ISBN 80-724-6319-5.
- BORSKÁ, Ilona, 2012. *Doktorka z domu Trubačů: [životopisný román]*. Vyd. v nakl. Motto 5. Praha: Motto. ISBN 978-80-7246-705-1.

### Sekundární literatura

- (JD), 1982. Náš nový román. *Lidová demokracie*. **38**(72), 4. ISSN 0323-1189
- BORSKÁ, Ilona, 1985. Výpravy. *Vlasta*. **39**(8), 19. ISSN 0139-6617.
- BORSKÁ, Ilona, 1990. Kdo ale, když ne já? *Vlasta*. **44**(1), 20–21. ISSN 0139-6617.
- BORSKÁ, Ilona, 1992b. Poprvé bez autocenzury. *Zlatý Máj*. **36**(4), 222–224. ISSN 0044-4871.
- BORSKÁ, Ilona, 1993b. Dějinné i soukromé události. *Zlatý Máj*. **37**(6), 258–260. ISSN 0044-4871.

- CULLER, Jonathan D., 2015. *Krátký úvod do literární teorie*. 2., rozš. vyd. Přeložil Jiří BAREŠ. Brno: Host. Teoretická knihovna. ISBN 978-80-7491-233-7.
- DOKOUPIL, Blahoslav, 1987. *Český historický román*. Praha: Československý spisovatel.
- FIALOVÁ, Alena, 2015. Biografický román – nový trend současné literatury? *Tvar*. **26**(11), 10–11. ISSN 0862-657X.
- HAMAN, Aleš, 2001. Troufalý autor osud aneb Jak ze dvou románů udělat třetí. *Lidové noviny*. **14**(68), 21. ISSN 0862-5921.
- HRABÁK, Josef, 1981. *Čtení o románu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Knižnice všeobecného vzdělání (Státní pedagogické nakladatelství).
- JANOUSEK, Pavel a Petr ČORNEJ, ed., 2008. *Dějiny české literatury 1945–1989*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1527-3.
- KARPATSKÝ, Dušan, 2001. *Malý labyrint literatury*. 3., dopl. vyd. Praha: Albatros. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-00-00972-2.
- KOTEN, Jiří, 2013. *Jak se fikce dělá slovy: pragmatické aspekty vyprávění*. Brno: Host. Teoretická knihovna. ISBN 978-80-7294-846-8.
- KRAUSOVÁ, Nora, 1972. *Rozprávač a románové kategórie*. Bratislava: Slovenský spisovateľ. Horizonty (Slovenský spisovateľ).
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava, 2002. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H. ISBN 80-7319-020-6.
- MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA, 2004. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-669-X.
- PAVERA, Libor a František VŠETIČKA, 2002. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 80-7182-124-1.
- PETERKA, Josef, 2007. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment. ISBN 978-80-239-9284-7.
- POLÁK, Karel, 1941. *O životopisném románě*. Praha: Václav Petr. Svazky úvah a studií (Václav Petr).
- UHLÍŘOVÁ, Marie, Miroslav ZELINSKÝ a Blahoslav DOKOUPIL, 1992. *Slovník českého románu 1945–1991: 150 děl poválečné české prózy*. Ostrava: Sfinga. ISBN 80-900578-9-6.

VLAŠÍN, Štěpán, 1988. *Kniha o Čapkovi: kolektivní monografie*. Praha: Československý spisovatel.

VLAŠÍN, Štěpán, ed., 1984. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel.

### **Elektronické zdroje**

Audiolibrix [online]. [cit. 2021-02-14]. Dostupné z: <https://www.audiolibrix.com/cs>

BALAJKA, Bohuš, 1992. Kouzelník František Hamza. *Tvar* [online]. **3**(48), 10 [cit. 2021-02-13]. ISSN 0862-657X. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/3.1992/48/10.png>

BURIÁNEK, František, 1985. Žánrová variabilita české prózy po roce 1945. *Česká literatura* [online]. **33**(2), 111–118 [cit. 2021-02-13]. ISSN 0009-0468. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=CesLit/33.1985/2/111.png>

ČESKÁ LITERÁRNÍ BIBLIOGRAFIE, 2021. *Bibliografie české literární vědy (od roku 1945): Heslo Ilona Borská* [online]. [cit. 2021-02-14]. Dostupné z: <https://clb.ucl.cas.cz/>

ČESKÁ TELEVIZE, 2009. *Nejúspěšnějších 100 knih* [online]. [cit. 2021-02-14]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10214215895-kniha-meho-srdce/knihy/nejuspesnejsich-100-knih/>

Databáze knih [online]. [cit. 2021-02-14]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/>

DOKOUPIL, Blahoslav, 1980. Člověk v zrcadle dějin. *Česká literatura* [online]. **28**(4), 379–389 [cit. 2021-02-13]. ISSN 0009-0468. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=CesLit/28.1980/4/378.png>

FETTERS, Aleš, 1988. Do roka a do dne. *Kmen* [online]. **1**(7)(12), 2 [cit. 2021-02-13]. ISSN 0231-553X. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Kmen/1.1988/12/2.png>

HAMZOVA LÉČEBNA, 2021. *Literatura o léčebně* [online]. [cit. 2021-01-17]. Dostupné z: <http://www.hamzova-lecebna.cz/cz/m/o-lecebne/>

KOVÁŘ, Pavel, 2015. Pohnuté osudy – Eva Bosáková si objednala toasty, víno – a zemřela. *Lidovky.cz* [online]. [cit. 2021-02-13]. ISSN 1213-1385. Dostupné z:



[https://www.lidovky.cz/lide/pohnute-osudy-eva-bosakova-si-objednala-toasty-vino-a-zemrela.A151119\\_155328\\_lide\\_sk](https://www.lidovky.cz/lide/pohnute-osudy-eva-bosakova-si-objednala-toasty-vino-a-zemrela.A151119_155328_lide_sk)

MERHAUT, Luboš, 2008. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce* [online]. Praha: Nakladatelství Academia [cit. 2021-02-11]. ISBN 978-80-200-1671-3. Dostupné z: <https://www.ucl.cas.cz/edicee/lexikon/lexikon/249-lexikon-ceske-literatury-osobnosti-dila-institute-4-ii-u-z-dodatky-a-r>

MOLDANOVÁ, Dobrava, 1977. Knížky o Tylovi a Máchovi pro mládež. *Česká literatura* [online]. 25(3), 282–284 [cit. 2021-02-13]. ISSN 0009-0468. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=CesLit/25.1977/3/282.png>

MOURKOVÁ, Jarmila, 1984. Možnosti a meze životopisného románu. *Kmen* [online]. (31), 10 [cit. 2021-02-13]. ISSN 0231-553X. 4. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Kmen/1984/31/10.png>

OPELÍK, Jiří, 2000. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce* [online]. Praha: Nakladatelství Academia [cit. 2021-02-11]. ISBN 80-200-0708-3. Dostupné z: <https://www.ucl.cas.cz/edicee/lexikon/lexikon/255-lexikon-ceske-literatury-osobnosti-dila-institute-3-i-m-o>

OSADČENKOVÁ, Taťana, 1979. Specifičnost současného českého historického románu. *Česká literatura* [online]. 27(1), 49–57 [cit. 2021-02-13]. ISSN 0009-0468. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=CesLit/27.1979/1/49.png>

ŠUBRTOVÁ, Milena, 2013. Albatros. *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. [cit. 2021-02-11]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1664&hl=albatros+>

VACINA, Ladislav, 1988. O Josefu Čapkovi. *Rudé právo* [online]. 68(46), 5 [cit. 2021-02-14]. ISSN 0032-6569. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1988/2/25/5.png>